Samlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 103 1982

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av
Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

ISBN 91-22-00615-X (häftad)
ISBN 91-22-00617-6 (inbunden)
ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Almqvist & Wiksell, Uppsala 1983

Perspektiv på Chaucerforskningen

Av PÄR HELLSTRÖM

Chaucer i Sverige och England

Den engelska litteraturen före den elisabetanska epoken uppmärksammas knappast i någon högre grad inom svensk akademisk undervisning. Några sidor ur hjältedikten »Beowulf» får ge prov på fornengelsk, anglosaxisk diktning, och moraliteten »Everyman» exemplifierar medeltidens dramatik. Några profana eller sakrala visionsdikter (»Piers Plowman», »The Pearl») finns sällan eller aldrig med i kursplanerna, inte heller poesi eller prosa med anknytning till Arthur-traditionen (»Sir Gawain and the Green Knight», Thomas Malorys »Morte D'Arthur») eller lyriker som Wyatt, Surrey, Sidney och Spenser. Om detta är måhända inget att säga. Betänkligt är dock att Geoffrey Chaucers namn ofta saknas.

Anledningarna kan vara flera, t. ex. att gängse handböcker givit uttryck för en sval eller rentav negativ uppfattning av Chaucers kvaliteter, och därmed verkat i nedvärderande riktning. Så är emellertid inte fallet. Handboksförfattarna tvekar inte om diktarens storhet, inte bara inom den engelska litteraturen utan för hela den medeltida diktningen. Otto Sylwan kallar honom »en konstnär av hög rang, hela medeltidens främste realistiske diktare», och människoskildringen i »Canterbury Tales» (CT) har »intet motstycke i medeltidens litteratur, ypperligt genomförd som den är».[1] Egenskaper som realism och individualism i personkaraktäristik och naturskildring betonas i samtliga senare framställningar, liksom humorn, ironin och den särpräglade berättarkonsten. Schück vill bl. a. av dessa skäl räkna författarskapet till renässansen, och hävdar att engelsmannen är »den förste berättare som intresserar oss mera för sin egen personlighet än för själva dikten», och Heinrich Bach tillfogar i *Bonniers allmänna litteraturhistoria* att ingen annan medeltida författare »är så omedelbart tillgänglig för den moderna läsaren som Chaucer».[2] Senare konturteckningar som Gustaf Fredéns korta men sakrika avsnitt i *Västerlandets litteraturhistoria,* Elisabeth Tykessons oinspirerade citatsamling i *Litteraturens världshistoria* eller Lennart Breitholtz' pregnanta karakteristik i *Epoker och diktare* lägger knappast något nytt till bilden, även om Breitholtz utvidgar Sylwans tidigare anförda omdöme och ser Chaucer som »en av litteraturens yppersta människoskildrare».[3] Värderingen föranleds egendomligt nog inte av CT utan av den långa berättande dikten »Troilus and Criseyde», som Breitholtz till skillnad från sina föregångare i handboksgenren tycks vilja tillmäta ett högt konstnärligt värde. Han befinner sig här helt i linje med den engelska Chaucersynen.[4] – Chaucer förekommer glädjande nog också i *Författarnas LitteraturHistoria. De utländska författarna*, där Gunder Andersson, så snart han avstår från att skriva om sig själv och vår tids sociala förhållanden, ger en utmärkt bild av engelskt 1300-tal och Chaucers möjligheter att överblicka sin samtid. Han har dock förvånansvärt litet att säga om Chaucer som diktare.

Om handböckernas uppfattning av Chaucer således inte kan ligga bakom bristen på intresse för författaren, kan man i stället misstänka att rent språkliga skäl skulle göra det svårt att ta del av texterna. Ett uttalande av den finske språkvetaren Tauno Mustanoja tycks ge stöd åt tanken:

> Chaucer's language, the London speech of the late fourteenth century, is too different from the English of today to be made accessible to the modern reader simply by modernizing the spelling and punctuation, as has been done with Shakespeare. Chaucer's language cannot be modernized, it must be translated; and translations, however good, are inevitably poor substitutes for the original diction.[5]

Går man till de fyra grundläggande editionerna av Chaucers samlade verk – W. W. Skeat (ed.): *The Complete Works of Geoffrey Chaucer* (6 delar samt en supplementdel, Oxford 1894–97); densammes *Chaucer. Complete Works* (London 1912 och senare utg.); F. N. Robinson (ed.): *The Works of Geoffrey Chaucer* (2:a utg. London 1957. De följande citaten ur Chaucers texter är hämtade från denna edition); J. H. Fisher (ed.): *The Complete Poetry and Prose of Geoffrey Chaucer* (New York–Lon-

don 1977) – finner man att de innehåller utförliga glossarier. Detsamma gäller för de många enskilda textutgåvorna, t. ex. A. C. Cawleys edition av CT (London 1958 och senare) och M. Mills av »Troilus and Criseyde» (London 1974).

Edward III:s hov, där strumpebandsorden instiftades och där Chaucer inledde sin ämbetsmannabana, var enligt den flamländske krönikören Jean Froissarts entusiastiska beskrivningar i samtida rapporter det förnämsta i Europa. Språket var givetvis franskt; det är t. o. m. osäkert om monarken behärskade engelska. Vid 1300-talets slut, under Rickard II:s regenttid, talades däremot övervägande engelska vid hovet. Utvecklingen var i och för sig konsekvent för den nu naturaliserade f. d. normandiska överklassen, men sammanföll med ett ökande nationalmedvetande, säkert påskyndat av de inledande framgångarna i hundraårskriget mot Frankrike, samt av en religiös väckelse med inslag av reformatorisk art, vilken bl. a. krävde de bibliska texterna på engelska.[6] Chaucers författarskap, som nästan helt ligger samlat mellan Edwards blomstrande regim och det gradvisa förfallet under Rickard, visar självfallet också i ordvalet spår av det franska kulturinflytandet. Joseph Mersand har t. ex. uppskattat antalet romanska lånord i Chaucers större arbeten till mellan 22 och 51 procent.[7] Med tanke dels på det antal lånord som vandrat in i engelskan från norskan och danskan sedan den fornengelska perioden, dels på hur franskan under »medelengelskan» dominerade hovets och diplomatins språk, latinet skolans, administrationens och vetenskapens,[8] ter sig en nordisk läsare med elementära kunskaper i latin och franska ovanligt gynnad när det gäller att ta del av vad hovmannen, administratören, amatörastronomen och lyrikern Chaucer skrev. Trots 600 års avstånd står oss diktaren närmare än vi i förstone kan tro.

Den enbart engelsktalande har här kanske större språkliga problem att bemästra. Åtskilliga är därför de översättningar eller moderniseringar av Chaucers texter som givits ut. Här är det tillräckligt att nämna Chaucerforskaren Nevill Coghills känsliga versioner av CT och Troilusdikten (1951 resp. 1971), vilka dessutom är lätt åtkomliga i Penguin Classics. Densamme har f. ö. även sökt sprida intresse för Chaucer genom att läsa in delar av dennes verk på grammofon.

Det dröjde länge innan Chaucer lockade en svensk översättare. Inledningen tycks ha skett år 1900 med Cecilia Milows nedbantade och bearbetade version av CT, kuriöst nog presenterad som en ungdomsbok. Till samma diktverk drogs C. R. Nyblom och H. B. Ramberg, vilkas ansträngningar finns att ta del av i tionde bandet av *Världslitteraturen. De stora Mästerverken valda av Fredrik Böök · Per Hallström · Martin Lamm* (Stockholm 1929). Nio år senare förelåg Harald Jernströms tolkning av hela CT, ett storverk med tanke på att inte ens entusiasten Coghill ansett det vara mödan lönt att överflytta de långa prosaavsnitten »The Tale of Melibee» och »The Parson's Tale» till nutidsengelska. Kräsna stilister och lyriktolkare som Bertil Malmberg och Frans G. Bengtsson talar om en överlägsen prestation och ett »glänsande resultat», respektive ett »mästerverk», den förre i en kort och oengagerad men visavi Chaucer insiktsfull recension, den senare i en livfull, men vad gäller Chaucersynen märkligt anakronistisk essä, till vilken jag skall återkomma.[9] – Jernström tycks f. ö. vara den ende som i sin översättarverksamhet gått utanför CT. I *Chaucerdikt i svensk dräkt* (Helsingfors 1933) finns bl. a. en tolkning av den viktiga drömvisionen »The Parliament of Fowls».

Vill man undersöka Chaucers ställning inom det anglo-amerikanska litteraturområdet erbjuds många överraskningar för den oinitierade. Att en upprorsman som Ezra Pound sätter Chaucer högre än Shakespeare, och i sin *ABC of Reading* förordar ett intensivt Chaucerstudium, kan inte förvåna någon som erinrar sig Pounds allmänna motsägarlusta och förkärlek för den provensalska kulturmiljö, vars *fin'amors* och *grand chant courtois* även var den unge Chaucers litterära utgångspunkt.[10]

Ett mer pålitligt belägg för hur högt Chaucer värderas i England ger redan titeln på inledningsvolymen till Penguins *A Guide to English Literature: The Age of Chaucer* (Harmondsworth 1954). Knappt trettio år senare har den reviderade och utvidgade versionen åsatts den mer objektiva huvudtiteln *Medieval Literature,* men underrubriken till den första delen av dubbelvolymen lyder *Chaucer and the Alliterative Tradition* (Harmondsworth 1982). Historikern George M. Trevelyan kallade det första avsnittet av sin *English Social History* helt enkelt »Chaucer's England and the Early Tudors» (London 1942 och senare utg.). Den redan nämnde Nevill Coghill utnämner diktaren till nationens »greatest comic poet», medan Derek S. Brewer mer oreserverat talar om honom som »one of the three or four greatest English poets».[11] Även om man kanske bör pruta en del på omdömena med tanke på att de två sistnämnda är hängivna Chaucerianer, är värderingarna ändå talande. Åtskilliga

yttranden med liknande innebörd kunde lätt anföras.

Uppskattningen har inte alltid legat på denna höga nivå, och den har framförallt inte framhävt samma texter. I en ballad från sannolikt 1386 hyllar den franske diktaren Eustache Deschamps sin engelske poetkollega med orden »Grant translateur, noble Geoffrey Chaucier!» Vad som föranlett utropet är bl. a. Chaucers tolkning av den höviska livsstilens grundtext – »Roman de la rose».[12] Drygt en tredjedel av dikten föreligger på engelska i form av tre fragment. Någon enighet om huruvida något av dem härrör från Chaucer har inte stått att nå. Den dominerande, och samtidigt mest skeptiska uppfattningen tycks vara att det kortaste fragmentet, vilket utgör Rosenromanens inledningsparti, *möjligen* kan vara Chaucers version.[13] Att diktaren var djupt förtrogen med texten i dess helhet har emellertid ingen dragit i tvivelsmål. Chaucers övriga tolkningar – Boethius' »De Consolatione Philosophiae», samt de astronomiskt–astrologiskt orienterade »A Treatise on the Astrolabe» och »An Equatorie of the Planetis» – torde ha utövat ett mindre inflytande på samtiden. Avhandlingen om astrolabiet tycks närmast ha tillkommit i pedagogiskt syfte, dedicerad som den är till vad man antagit vara en son i familjen, »Lyte Lowys my sone».

Kärleksfilosofin och den höviska etiketten i »Roman de la rose» kom också till uttryck i en rad verk som kan göra något mer anspråk på beteckningen originalpoesi. I den förbryllande avslutningen till CT, där »the makere of this book [taketh] his leve», gör Chaucer avbön för en rad omoraliska skrifter, i praktiken större delen av författarskapet. Han nämner »many a song and many a leccherous lay», men av dessa texter i balladens, rondelns och villanellens former har enbart ett 20-tal bevarats till våra dagar. Till de arbeten Chaucer nu tar avstånd från hör även hans fyra stora drömvisioner: »The Book of the Duchess», »The House of Fame», »The Parliament of Fowls» samt »The Legend of Good Women». Det var i dessa, efter den högre retorikens alla regler författade kärleksvisor och mer eller mindre allegoriska beskrivningar av *fin'amors* som samtiden och den närmaste eftervärlden såg ett upphöjt mönster, vars ämne och utsökta diktion man försökte imitera. Med en sådan bedömning ter det sig konsekvent att förståelsen var ringa för den lediga konversationston och de skiftande stilnivåer som präglar delar av de två återstående verken i Chaucers bevarade produktion – kärleksberättelsen om Troilus och Criseyde (vars kärlekslära, lärdom och »moral» givetvis beundrades), samt CT – de texter på vilka nutidens uppskattning av diktaren främst vilar.

Det ökade avståndet till Chaucers språk medförde att värderingen av hans skrifter under 1600-talet blev alltmer negativ. Under de följande seklerna kunde han långsamt återta sin förlorade position. »Our sons their fathers' failing language see, / And such as Chaucer is, shall Dryden be» skriver Pope med beklagande i »An Essay on Criticism» (1711; r. 482f.). Då hade Dryden redan med sina försök att modernisera Chaucer (1700) givit ett betydelsefullt bidrag till den kommande renässansen för Chaucers författarskap. Långt viktigare blev grundandet av »The Chaucer Society» 1868, som tack vare eldsjälen Frederick Furnivall skapade basen för en gedigen textetablering, en första förutsättning för analys och kritik.[14]

Under 1900-talet har över 200 böcker och uppsatser publicerats enbart rörande Chaucers biografi.[15] Redan 1954 ansåg litteraturforskaren John Speirs i en översiktsartikel om medeltidens dramatik och poesi det vara berättigat att formulera en varning: utforskningen av Chaucers samtid ur sociala, historiska, ekonomiska och kulturella aspekter medförde att poesin tenderade att komma bort, trots att bakgrundsstudiernas syfte varit att ge en förutsättning för dess uttolkning och värdering:

> There is no end to the acquisition of 'background'. [---] Such of Chaucer's 'background' as is relevant to his poetry is, after all, implied and indicated in the poetry itself, and the most relevant way to that background is surely through the reading of the poetry.[16]

Mer närliggande exempel på denna överväldigande aktivitet utgör utgivningen av över tusen uppsatser och närmare fyrtio böcker om Chaucer mellan åren 1968 och 1978.[17] Betydelsefulla ur ett längre perspektiv är självfallet publiceringen av första volymen av *Chaucer Variorum*, samt de inledande banden av *The Chaucer Library*, där klassiska och medeltida texter presenteras i den version Chaucer förmodas ha tagit del av. Textkritiska utgåvor av partier ur Corpus avlöser varandra, även om ingen ännu vågat försöket att ersätta J. M. Manly–E. Rickerts monumentala åttabandsedition av CT från 1940. – *A Chaucer Glossary* har nyligen utgivits (ed. N. Davis et al., Oxford 1979), och en *The Chaucer Concordance* planeras för att ersätta Tatlocks och Kennedys sammanställning från 1927, liksom en revidering av F. N. Robinsons auktoritativa *The Works of Geoffrey Chaucer*.[18] Därtill kommer instiftandet av »The New Chaucer So-

ciety», med årsbok och konferenser, samt *The Chaucer Review,* som under Robert W. Franks Jr ledning sedan 1968 årligen utgivit ett tjugotal uppsatser. – Det bibliografiska arbetet har dessutom fortskridit sedan utgivningen av Eleanor P. Hammonds bibliografi från 1908. Dudley D. Griffiths *Bibliography of Chaucer 1908–53* (Seattle 1955) har följts av William R. Crawfords volym avseende perioden 1954–63 (Seattle 1967), och L. Y. Baird för förteckningen fram till 1973 (Boston–London 1977). Tre utomordentliga antologier har kompletterat tidigare samlingar: J. A. Burrow (ed.): *Geoffrey Chaucer* (Harmondsworth 1969), J. J. Anderson (ed.): *The Canterbury Tales. A Casebook* (London 1974) samt Beryl Rowland (ed.): *Companion to Chaucer Studies* (rev. ed., New York–Oxford 1979). Den sistnämnda 500-sidiga volymen med 22 uppsatser åtföljda av utförliga litteraturhänvisningar innehåller bidrag av ytterst framstående Chaucerforskare, och tillhör de nödvändiga texterna för den som vill göra sig förtrogen med Chaucerdebattens alla förgreningar. I det följande kommer jag ofta att hänvisa till dess översikter under beteckningen »Rowland, ed.».

Ovanstående resumé bör ha givit vid handen att det idag blivit problematiskt även för den specialiserade forskaren att följa med i utvecklingen. Den följande översikten måste av nödtvång bli ytterst selektiv. Den bas för Chaucerstudiet som textkritiska editioner av enskilda dikter eller samlade verk utgör, liksom glossarier, konkordanser och bibliografier har redan anförts. I det följande ämnar jag inledningsvis dröja vid några av de verk som tecknar bakgrunden till Chaucers tid och diktning utifrån de skilda aspekter som kan anläggas på en epok. Ett avsnitt om den biografiska forskningen följs av en redogörelse för några arbeten där biografi och litterär analys går hand i hand. Urvalet av de senare studierna har delvis betingats av framställningarnas popularitet, eftersom den Chauceruppfattning de ger uttryck åt därmed förmodligen präglat den allmänna uppfattningen av diktaren. Efter att mer kortfattat ha berört några resultat och problemställningar i forskningen kring enskilda texter i Chaucers författarskap, tar jag slutligen upp några avhandlingar som i en eller annan mening vidgat synen på Chaucer och medeltiden, och därmed öppnat nya, ibland omdiskuterade vägar för analysen. Eftersom *Samlarens* spalter under efterkrigstiden enbart vid ett tillfälle berett plats för en Chaucerbok[19] har jag inte undvikit att diskutera även äldre framställningar i den mån de fortfarande kan anses värdefulla. Ett problemfält – det språkligt och verstekniskt orienterade – lämnas helt utanför översikten.[20]

Studier i den sociala bakgrunden

Den epok mot vilken Chaucers diktning avtecknar sig är en färgrik väv av brutala och bisarra skeenden. Det är ingen tillfällighet att Barbara Tuchmans bok om seklet – *A Distant Mirror. The Calamitous 14th Century* (1978) – blev en bestseller: digerdöden sveper i flera vågor fram över Europa, England utgör ena parten i hundraårskriget mot Frankrike, och är dessutom inblandat i en rad andra militära företag, den katolska enhetskulturen riskerar att splittras i och med påvens »babyloniska fångenskap» i Avignon. Inrikespolitiskt upplever engelsmännen religiösa och sociala oroligheter, den förra företrädd av den svårtolkade, antikyrkliga Lollardrörelsen och av Wycliffe, den senare med en kulmination i bondeupproret 1381. England blir en europeisk stormakt, och Chaucer var i flera avseenden i den positionen att han på nära håll kunde observera de omvälvande händelserna. Han var Londonbo från födelsen, bosatt i City, och därmed nära rikets administrativa och kommersiella kärna. Med den senare hade han dessutom förbindelser i och med att han tillhörde en köpmannasläkt, en klass som genom sin finansiella styrka med tiden kom att få ett stort inflytande på det politiska området. När Wat Tyler bröt in i London med sin upproriska bondearmé skedde det praktiskt taget utanför Chaucers bostad vid Aldgate.

På det yrkesmässiga planet var diktaren hela sitt liv knuten till det regerande kungahuset: som page hos en av Edward III:s söner, senare som »valet» och »esquire» hos monarkerna. Han har stått de flesta av de ledande Lollardmännen vid hovet nära, och förbindelsen med kungahuset blev med tiden inte enbart den arbetande diplomatens och ämbetsmannens. Genom äktenskapet (1366?) med Philippa de Roet, en av drottning Philippas kammartärnor, kom Chaucer i ett svågerliknande förhållande till John of Gaunt, en av samtidens mäktigaste män, son till Edward III, bror till »svarte prinsen», farbror till Rickard II och far till Henrik IV, de monarker som ramar in Chaucers liv. Uppfattningarna om graden av intimitet mellan diktaren och de styrande kretsarna går vitt isär. Att han var uppskattad kan inte betvivlas. Betydande administrativa sysslor inom den för riket så betydelsefulla ullhandeln,

många andra poster att förtiga, liksom en period i parlamentet, vittnar om hans förmåga.

Inget annat århundrade före den industriella revolutionens har bevittnat större omvälvningar i det engelska samhället än Chaucers epok, skriver A. C. Flick.[21] Behovet av överblick och sammanfattning är därför stort, och åtskilliga forskare har lockats av uppgiften. George G. Coultons *Chaucer and his England* (London 1908) har många år på nacken, men kommer ständigt i nya utgåvor och är alltjämt värd att studera. Här finns åtskillig information att hämta om förhållandena i stad och på landsbygd, om de olika sociala klasserna, om juridiska principer och sociala vanor. Den litterära analysen är givetvis föråldrad, och har dessutom mindre intresse eftersom Coulton helst använder texterna som utgångspunkt för reflexioner kring deras tillkomstmiljö.

Till de klassiska översikterna rörande den sena medeltidens kultur- och samhällsliv hör givetvis Johan Huizingas *Herfsttij der Middeleeuwen* (1919; sv. övers. »Ur medeltidens höst», 1927), som inte bör lämnas onämnd i detta sammanhang. Den kan visserligen betraktas mer som ett konstverk i en säregen genre än som ett strikt vetenskapligt verk, men den har ändå mycket att säga Chaucerstudenten i och med att den ger ett kontinentalt perspektiv på perioden. Huizingas psykologiserande metod upplevs väl idag med rätta som föråldrad, men hans teckning av det höviska idealet som en färgrik lek eller dröm, skapad kanske i försvar mot vardagens brutalitet, ligger förvånansvärt nära yngre och mindre schematiska framställningar.

Betydligt modernare, och dessutom helt inriktad på engelska företeelser, är Derek S. Brewers *Chaucer in His Time* (London 1963; många senare utgåvor). I några inledande kapitel skisserar författaren det engelska samhällets förskjutningar i socialt och ekonomiskt avseende, delvis betingade av digerdödens härjningar, varigenom befolkningen minskade till upp emot 50%, vilket bl. a. medförde att den starkt reducerade lantarbetarklassen kunde tilltvinga sig åtminstone tillfälliga förbättringar i levnadsvillkoren. Det feodala systemets begynnande sönderfall, upprorsrörelserna och de krigiska företagen, liksom konturskarpa porträtt utifrån samtida dokument av händelsernas huvudaktörer, utgör dock bara fonden för vad Brewer ser som sin huvuduppgift. I tre fylliga kapitel tecknar han de miljöer som en framåtsträvande ung man i 1300-talets England vandrade igenom: hemmet, skolan, universitetet och hovet. Bostadsförhållanden och möblemang skildras, liksom giftasvanor och moralbegrepp, hygien och sanitära förhållanden (»There can be little doubt that fourteenth-century London stank, and so did fourteenth-century Londoners»),[22] klädmoden (mer än idag ett tecken på individens ålder, sociala position, karaktär och yrke), mat- och dryckesvanor, vilken make-up som var på modet, samt huruvida skäggväxt eller slätrakad haka ansågs mest passande. Det kan tyckas vara likgiltig information för litteraturvetaren, men tack vare dessa uppgifter framstår Chaucers oerhört detaljerade beskrivningar av pilgrimernas klädedräkt, utseende och vanor i prologen till CT med hela den karakteriserande innebörd den givetvis hade för samtiden.

Dödens allestädes närvaro i tidigare sekler har på sistone rönt uppmärksamhet i arbeten av Philippe Ariès, R. Favre och John MacManners, och Brewer tar förhållandet till utgångspunkt för att beskriva den medicinska vetenskapens status och metoder, och den rike medborgarens kontakt med läkaren. I vissa avseenden vetter hans framställning åt en känslans historik. Dåtidens upprörda känsloyttringar i glädje och sorg illustreras livfullt, liksom den abrupta växlingen mellan motsatta stämningar, och upplevelsen av familjen som ett emotionellt kraftcentrum.

Något intresse för individen fanns inte under medeltiden. Barnet uppfattades mer eller mindre som en liten vuxen, och när det inte uppförde sig i enlighet med familjens eller samhällets fordringar berodde det mer på ovilja än oförstånd. Föreställningen om personlighetens utveckling saknades, och därför blev bestraffning i alla dess kroppsliga avarter ersättning för senare tiders upplysning. Synen på barnen kommer utmärkt till uttryck i en samtida traktat, vilken förtjänar att citeras:

> Since all children are spotted with evil manners, and think on things that be, and regard not of things that shall be, they love playing, and games, and vanity, and forsake learning and profit; and things most worthy they repute least worthy, and least worthy most worthy. [---] When they are washed of filth, straightaway they defile themselves again. When the mother washeth and combeth them, they kick and sprawl, and put with feet and with hands, and withstandeth with all their might. For they think only on belly joy.[23]

När familjefadern slutade tog skolan vid. Brewer ger en noggrann beskrivning av de olika skolformerna – »song school», »grammar school» och universitet – samt av undervisningens innehåll och syften, men ägnar även uppmärksamhet åt så dis-

parata fenomen som barnens lekar och fritidssysslor och bokmarknadens utseende. Oxford var det dominerande lärosätet fram till 1382, då kyrkan grep in för att utrota sympatierna för Lollardrörelsen och därmed samtidigt kvävde all intellektuell debatt. Den livaktiga andan i Oxford tog sig de mest skiftande uttryck. Den stående konflikten mellan borgerskap och akademi kulminerade den 10 februari 1355 då stadsborna trängde in i universitetsstaden och dödade 65 studenter. På det lärda planet kännetecknas epoken dels av ett ökande intresse för matematik och astronomi, dels av en nyväckt entusiasm för den klassiska romerska litteraturen. Det är sannolikt att Chaucer varit nära bekant med flera ledande Oxfordmän. Hans produktion återspeglar tydligt dessa ämnesområdens popularitet.

Allteftersom Westminster tog över rikets administration blev hovet i allt högre grad en miljö för avkoppling och nöjesliv. Här utbildades också med nära anknytning till Arthur-sagan det höviska idealet i dess engelska variant. Brewer refererar till två av de mest framträdande pilgrimerna i CT – The Knight och hans son The Squire – och påpekar att Chaucer i dem framhävt ridderlighetens två aspekter: hos den förre det moraliska innehållet, kravet på lojalitet, en hjärtats generositet och mod, kristen tro, medkänsla och ärbarhet; hos den senare pråligheten och det eleganta uppträdandet, djärvheten, penningens generositet, ett »romantiskt» intresse för musik, sång och poesi, legend och saga. – Iakttagelsen är slående och har den förtjänsten att låta djupdimensionen i höviskheten, som så ofta skyms undan av det ceremoniella, komma till synes. Till de mest komplicerade beståndsdelarna i denna tidiga internationella gentlemannaideologi hör kärlekskläran, till vilken jag skall återkomma.

Ett yttre uttryck för det höviska idealet var bl. a. torneringarna, vilka därutöver hade såväl en social som en politisk funktion. Dåtidens största evenemang utgjordes av tävlingarna vid Smithfield 1390, där Chaucer ansvarade för byggnadsarrangemangen. Brewer ger än fler exempel på de lekar och spel, jakter och kulturella begivenheter som litterära uppläsningsaftnar och sångövningar, i vilka den exemplariske hovmannen förväntades deltaga, och beskriver fantasieggande de dekorationer och upptåg som ramade in hovets tillställningar.

Jag har dröjt utförligt vid Brewers arbete av den orsaken att det ger en så överskådlig, lättläst och fascinerande beskrivning av det motsägelsefyllda sekel som såg Chaucers lyrik födas. En betydelsefull lucka i framställningen noterar författaren själv: det dokumentära materialet tillåter inga slutsatser om kvinnans ställning i dåtidens samhälle. Lyckligtvis har senare undersökningar åtminstone hjälpligt reparerat denna brist. Eileen Powers efterlämnade notater i *Medieval Women* (M. M. Postan, ed., Cambridge 1975) behandlar de villkor kvinnor ur olika samhällsskikt levde under, liksom den utbildning som stod öppen för dem.[24]

Studier i den religiösa och vetenskapliga bakgrunden

Ett problemområde för forskningen har berört frågan om den politiska och religiösa debattens återspeglingar i Chaucers skrifter, samt hur diktaren förhållt sig till samtidens vetenskap och den litterära traditionen.

Vad beträffar de inrikes- och utrikespolitiska skeendena, vilka ju var av omvälvande natur, har forskarna med förvåning nödgats konstatera att anspelningar på dessa händelser i stort sett saknas. Anledningarna kan vara åtskilliga: personligt ointresse, rädsla, eller helt enkelt övertygelse om att material eller allusioner av denna art inte kunde förenas med diktens egentliga uppgift.

Det har varit lika besvärligt att skapa sig en bestämd uppfattning om Chaucers inställning till kyrkan och hans åsikter i religiösa frågor. Hans förnämsta verk skildrar en pilgrimsfärd till Englands mest berömda helgedom, och berättelsesamlingen avslutas med en regelrätt predikan (»The Parson's Tale»), följd av en avbön och ett avståndstagande från alla skriverier av profan – »fåfänglig» – karaktär. Åtskilliga av sägnerna har dessutom en from grundton, och ligger nära helgonbiografins och legendens genrer. Anmärkningsvärt är också att en tredjedel av pilgrimerna är anknutna till kyrkan i en eller annan form, som klerker eller lekmän. Därför är Chaucers tystnad i religiösa ämnen, och hans markerade ovilja att ge uttryck för egna åsikter prima facie förbryllande, så mycket mer som kyrkans inflytande var så överväldigande och sträckte sig över praktiskt taget varje sektor av den enskildes liv.

Pilgrimsfärden, både den verkliga och den litterära, hade emellertid även en annan sida. Sällskapet var blandat. Canterbury förvandlades, allteftersom Thomas Beckets renommé steg, till en industri i reliker och souvenirer, och staden stod även till tjänst med ett varierat och hektiskt nöjesliv. Pil-

grimsresan blev i stor utsträckning en nöjesresa, med hyrda sångare och historieberättare, och värdshus och pubar längs med färdvägen försåg resenärerna med mer än livets nödtorft. En »Canterburyberättelse» var med tidens språkbruk synonymt med en »lögnaktig historia».[25]

Chaucers nidporträtt av diverse kyrkliga dignitärer, liksom hans satirer över missförhållanden inom de kringvandrande munkarnas ordensväsen, togs tidigare som belägg för att författaren företrädde en antikyrklig opinion, med nära anknytning till Lollardrörelsen. Senare forskning har emellertid konstaterat att den kritik som inte är att hänföra till de litterära schablonernas läger, även framfördes av ortodoxa kretsar inom kyrkan. Det finns alltså inga skäl att på denna punkt göra författaren till en revolutionär. När Robert W. Ackerman i uppsatsen *Chaucer, the Church and Religion* (Rowland, ed.) – ur vilken flertalet av ovanstående uppgifter hämtats – försöker precisera diktarens ståndpunkt, blir resultatet en tämligen monoton och fragmentarisk uppräkning av de bibliska skrifter, kyrkofäder, teologiska doktriner och tekniskt ceremoniella termer som förekommer i Chaucers arbeten. »Chaucer's Works are in the mainstream of the Christian culture of the late Middle Ages», skriver Ackerman, och Brewer sammanfattar den skenbara motsägelsen med orden att skrifterna »reveals the same mixture of the devout and the worldly that one sees in the life of his times».[26]

Till de mest sympatiska gestalterna i pilgrimsgalleriet hör den trådslitne akademikern (The Clerk of Oxenford) med sitt intensiva läsbegär och behov att dela med sig av sin kunskap: »And gladly wolde he lerne and gladly teche» (Prol. 308). – Chaucer tillhörde själv en ny bildningstyp – den lärde lekmannen som nått sitt vetande oberoende av kyrkan – och han delade Oxfordstudentens brinnande läslust.[27] De »vetenskaper» som i första hand lockade honom tycks ha varit astronomi/astrologi, alkemi, medicin, matematik, fysik och drömtolkning.

Aspekter av den sena medeltidens och tidiga renässansens världsbild skisseras i tredje och fjärde kapitlen av Arthur Lovejoys idéhistoriska verk *The Great Chain of Being* (Cambridge, Mass., 1936). E. M. W. Tillyard tog arbetet till utgångspunkt för sin fylliga beskrivning av den elisabetanska kosmologin i *The Elizabethan World Picture* (London 1943), och några decennier senare gjorde C. S. Lewis en motsvarande studie för ett tidigare skedes vidkommande. I *The Discarded Image* (Cambridge 1964) redogör han för en rad klassiska och medeltida skrifter som starkt influerat den modell Chaucers bildade samtid gjorde sig av universum (»Somnium Scipionis», verk av Lucanus, Statius, och Claudianus, av Macrobius, Boethius och många andra). Boken kulminerar i en mer än 100-sidig beskrivning av modellen själv, där alla planeterna i den ptolemaiska världsbilden – inklusive jorden – infogats i schemat, och där samtliga vetenskaper – geografi, teologi, zoologi, botanik, medicin, estetik, historia och en egenartad psykologi – fått sina gränser och sitt innehåll så utstakade att de tillsammans bildar en harmonisk helhet. Lewis ser denna modell, vid sidan av Thomas av Aquinos »Summa» och Dantes »Divina Commedia», som en av medeltidens förnämsta intellektuella skapelser. Hans genomgång av dess olika beståndsdelar är lika oundgänglig för förståelsen av epokens vetenskapliga bakgrund som Brewers bok för dess sociala.

Någon samlad framställning av Chaucers personliga förhållande till sin tids lärdom, eller hur vetenskapliga teorier fungerar i hans texter, har inte utgivits sedan Walter Currys *Chaucer and the Mediaeval Sciences* (1926, rev. ed. New York–London 1960). Åtskilligt har hänt sedan dess, såväl inom Chaucerlitteraturen som inom kartläggningen av medeltidens lärda värld, och Currys översikt bör därför läsas med försiktighet.

Av enskilda vetenskaper tycks främst den astronomiska ha lockat till undersökning och analys. Chauncey Wood sammanfattar forskningsläget i artikeln *Chaucer and Astrology* (Rowland, ed.) och konstaterar beklagande att litteraturvetarna knappast bemödat sig om att bli förtrogna med den celesta mekanik som var självklar för Chaucer. Han förklarar fenomenet delvis genom avsaknaden av upplysande och lättåtkomlig facklitteratur, vilket är överraskande. Edward Grants *Physical Science in the Middle Ages* (Cambridge 1971) ger en både lättillgänglig och detaljerad beskrivning av planeternas rörelseschema i alla dess aspekter, och en nordisk läsare är extra lyckligt lottad tack vare Olaf Pedersens lilla skrift *Middelalderens verdensbillede* (Köpenhamn 1962; sv. övers. 1970).

Himlakropparnas inverkan på människornas öden är ett återkommande tema hos Chaucer:

For in the sterres, clerer than is glas,
Is writen, God woot, whoso koude it rede,
The deeth of every man, withouten drede.
[---]
[---] but mennes wittes ben so dulle
That no wight kan wel rede it atte fulle.

(*The Man of Law's Tale*, 194ff.)

I sin resumé nämner Wood en rad av de tvistefrågor med astrologisk anknytning som debatten kretsat kring: den eventuella symboliken i de första raderna i CT:s Prolog, där pilgrimsfärdens början tidfästs till en aprilmorgon när solen är ett stycke in i Vädurens tecken (»and the yonge sonne / Hath in the Ram his halve cours yronne»); det astrologiska maskineriet i »The Knight's Tale», som i vissa avseenden tycks kollidera med Chaucers, av Boethius' filosofi färgade tro på den fria viljan: orsakar gudarna/planeterna händelserna eller återspeglar de dem? Är berättelsen ett försvar för en sträng determinism eller en försynstro? Frågan kompliceras av att de uppträdande ger uttryck åt skilda uppfattningar. Åtskilliga horoskop presenteras också i sägnerna. Den barska och kärlekskranka Frun från Bath stod i födelseögonblicket givetvis under inflytande från Mars och Venus (»Venus me yaf my lust, my likerousnesse, / And Mars yaf me my sturdy hardynesse», hennes prolog 611f.), men andra horoskop har visat sig mer svårtolkade. Även för »Troilus and Criseyde» har diskussionen varit livlig, i synnerhet beträffande poemets avslutning, där Troilus' själ lämnar jorden, lyssnar till sfärernas harmoni, och beger sig »Up to the holughnesse of the eighthe spere», V: 1809. – Det astrologiska inslaget i Chaucers diktning har ansetts så viktigt att det 1976 blev föremål för en delkonferens i MLA:s regi.

Studier i den litterära bakgrunden

a) *Rom*

Det återstår att nämna något om de litterära traditioner Chaucer utgått från. En traditionskedja har av naturliga skäl rönt mindre uppmärksamhet – den engelska.[28] Med tanke på den språksituation som rådde i England i diktarens ungdom kan det här vara lämpligt att skilja mellan å ena sidan inspirationen från den klassiska romerska litteraturen, å den andra från fransk diktning. Härtill kommer en för Chaucer personligen omvälvande upplevelse av den italienska litteraturen.

Richard L. Hoffman konstaterar i *The Influence of the Classics on Chaucer* (Rowland, ed.) att den latinske skald som engelsmannen främst drogs till var Ovidius. Vergiliusinflytandet var överraskande nog mindre betydande, och vad beträffar lyriker som Catullus, Horatius och andra, är osäkerheten stor huruvida Chaucer ens studerat dem. Ovidius' betydelse ligger delvis på det mytologiska och stoffliga planet – »Epistulae heroidum» och »Metamorphoses» levererade material till »The Legend of Good Women» och CT – men väsentligare är kanske att Chaucer i åtminstone lika hög grad tycks ha betraktat den romerske diktaren som moralfilosof. Den etiska kärnan i dennes berättelser fascinerade honom och utnyttjades väl så mycket som det yttre händelseförloppet.

Forskningen på detta område har lett till två viktiga iakttagelser, som säkert kommer att spela en stor roll för studiet av medeltida litteratur överhuvud. Louis B. Halls undersökningar kring Chaucers versioner av Vergilius' Dido-episod ledde till insikten att medeltiden hade utarbetat »a tradition of Virgilian adaptation», och att Chaucers varianter »should be evaluated in their relation to this tradition as a whole and not in their relation to only one representative of it».[29] Konsekvensen av detta synsätt blir givetvis att »påverkningsforskning» mer borde inrikta sig på att etablera en tradition än att försöka spåra en unik källa.

Den andra betydelsefulla slutsatsen har formulerats av Paul M. Clogan. Hans studier rörande den betydelse Statius' »Thebaid» haft för Chaucer gav vid handen att medeltida kommentarer och glossarier till eposet haft ett inflytande som kunde mäta sig med textens eget.[30] Den ovan nämnda serien *The Chaucer Library* kan förmodligen ses som en följd av dessa iakttagelser.

b) *Frankrike*

Under de år Chaucer formades som diktare, och i den miljö han levde, var den franska litteraturen mönsterbildande. Det går knappast att överskatta dess betydelse för engelsmannen, som även knutit vänskapsband med flera av lyrikkollegorna på andra sidan Kanalen. De modeller och versmått Chaucer valde för sina kortare poem pekar tydligt på ett franskt ursprung. Medelengelskans allt mer stavelseräknande vers hade tagit intryck av det franska systemet, och man har även velat se Chaucers 4-taktiga åttastaviga vers, och hans sena 5-taktiga tiostaviga, som en följd av att franska impulser kombinerats med en inhemsk tradition.[31] I uppsatsen *The French Influence on Chaucer* (Rowland, ed.) har Haldeen Braddy sammanfattat den franska litteraturens nedslag i Chaucers produktion, och presenterar en imponerande lista av motiv, idéer, miljöer och verbala lån (fåglarnas rådslag, kulten av tusenskönan, kärlekens trädgård

etc.). Inte mindre än tjugoen av de tjugofyra berättelserna i CT sägs ha förbindelse med det litterära Frankrike. Somliga forskare har dessutom hävdat en kompositionell likhet mellan CT och Benoît de Sainte-Maures »Le roman de Troie», varvid närmast avsetts grupperingen av de uppträdande personerna och de raffinerade kontrasterna mellan dem.[32]

De mest spännande resultaten inom denna komparativa forskningsgren har kanske vunnits på genreundersökningens fält. Chaucers dröm- och visionspoem har en entydig stamtavla enligt Braddy: de måste betecknas som »predominantly French in manner and only somewhat less so in subject matter».[33]

Åtminstone en av berättelserna i CT (»The Franklin's Tale») har betecknats som en *lai*,[34] och även om det finns engelska exempel på diktformen brukar den i allmänhet associeras med fransk litteratur. Det är i än högre grad fallet med fabliaugenren. Omkring en fjärdedel av Chaucers berättelser faller härunder, och i artikeln *The Fabliaux* (Rowland, ed.) redogör Derek Brewer för hur de förhåller sig till sina franska motsvarigheter. Medan intresset för dessa burleska och grovkorniga historier tidigare varit ljummet, har de på senare år ryckt in i centrum för diskussionen, i och med det utrymme genren tycks erbjuda för realistisk miljö- och personteckning, dramatisk och fantasifull händelseutveckling, samt parodier av skilda slag. Den omoral som predikas på ytan motsvaras av en poetisk rättvisa på djupet. De franska versionernas prästförakt och svarta kvinnosyn har ingen motsvarighet hos Chaucer, påpekar Brewer, som också hävdar att engelsmannen iscensätter sina burlesker med maximal retorisk apparat i motsättning till de mer rättframma franska parallellerna.

En annan grupp sägner faller under det vaga begreppet »romanser». De diskuteras av J. Burke Severs i *The Tales of Romance* (Rowland, ed.). I en eller annan grad illustrerar de den ridderlighetens kodex som utbildades i Frankrike, och som i så hög grad kom att sätta sin prägel på Chaucers diktning.

Den klassiska engelskspråkiga framställningen av höviskhetens regelsystem är C. S. Lewis' *The Allegory of Love* (London 1936), läsvärd än ett halvsekel senare. Som utmärkande tecken nämner han älskarens ödmjukhet och totala underdånighet inför den dam han valt att tjäna, och som han ständigt besjunger i idealiserande anda, den obrottsliga troheten mellan de två och kravet att hemlighålla förbindelsen. Kännetecknande är också den nobless och höga moral de älskande når i kraft av sin kärlek. Enbart i CT förekommer frasen »pitee renneth soone in gentil herte» fyra gånger.[35] Förbindelsen omtalas i termer som hämtats från kristen begreppsvärld eller feodalismens samhällssystem. Kristus kan t. o. m. bli den personifierade höviskheten: »Crist wole we clayme of hym oure gentillesse, / [---] / Thy gentillesse cometh fro God allone», säger Frun från Bath i ett fromt anfall (hennes berättelse r. 1117, 1162), och använder ett av de mest betydelseladdade orden i formuläret. – Huvudparten av Lewis' studie utgörs av ett försök att följa den höviska kärlekens manifestationer – och vad han kallar »den allegoriska metoden» – efter dess nedslag i »Roman de la rose» genom engelsk litteratur från Chaucer till Spenser.

Allt i Lewis' analys har självfallet inte stått sig. Man förefaller numera mer benägen att framhäva höviskhetens karaktär av fantasifull men artificiell lek – »a sophisticated literary game» kallar S. S. Hussey den – med föga förankring i livets realiteter. Delvis som en följd av detta synsätt är man inte heller villig att räkna med äktenskapsbrottet som den nödvändiga betingelse Lewis vill ha det till, i och med att han räknar med ett visst allvar i den hyllning den tjänande poeten riktar till en annans hustru.[36] – Lewis' slutsats att höviskheten representerar ett moralsystem och en världsbild i konflikt med kyrkans, kan därför inte heller godtas utan reservationer.[37] – Som ofta påpekats skiljer sig Chaucers och engelsk diktning i denna stil dessutom från den kontinentala grenen i och med att den ofta mynnar ut i, och alltså antas vara förenlig med äktenskap. Härmed ökar emellertid snarast svårigheterna, eftersom kvinnans position genom giftermålet förändrades från härskarinnans till den underlydandes.[38]

c) *Italien*

Mötet med den franska höviska kulturen markerar det första skedet i Chaucers litterära bana. Lika skickelsediger blev hans kontakt med den nya italienska dikten. Breitholtz talar om Chaucers flerårigа vistelser i Italien, vilket är en avsevärd överdrift.[39] Dokumenterat är en avresa i december 1372 till Genua och Florens, med hemkomst sex månader senare, samt ett besök i Milano mellan maj och september 1378. Chaucers uppdrag gällde diplomatiska förhandlingar i ekonomiska och militära angelägenheter, och man kan förmoda att möjligheterna till kulturella kontakter var starkt begränsade. De

livliga kommersiella band som fanns mellan England och Italien lämnar också en möjlighet öppen för förbindelser med italiensk litteratur före 1372. Det har spekulerats mycket över Chaucers möten med Petrarca och Boccaccio, men inga övertygande belägg har lagts fram för att några sådana har ägt rum.

Paul G. Ruggiers översikt *The Italian Influence on Chaucer* (Rowland, ed.) behandlar diktarens relation till de tre italienska mästarna. Förhållandet till Petrarca är något av en gåta. Denne nämns två gånger i Chaucers verk (»Fraunceys Petrak, the lauriat poete, / [---], whos rethorike sweete / Enlumyned al Ytaille of poetrie», »The Clerk's Prologue», r. 31 ff.; »my maister Petrak», »The Monk's Tale», r. 2325), men man har inte lyckats spåra de versioner, översättningar eller mer eller mindre stympade utgåvor i vilka Chaucer mötte italienaren, eller ens konstaterat när detta kunde ha skett.

Ett tidigt vittnesbörd om kontakten med Dante utgör »The House of Fame», som i en rad detaljer erinrar om »Divina Commedia»: tredelningen (som kanske inte är en så övertygande parallell eftersom Chaucers dikt är ofullbordad), invokationerna, ett antal likartade miljöer, filosofiskt-resonerande inskott, resan med örnen etc. Inflytandet fortsätter i senare verk (t. ex. Ugolinoepisoden i »The Monk's Tale»), och gäller då även andra Dantetexter. Chaucer är också den förste engelsman som prövat på att skriva terziner.

Vad beträffar Boccaccio har dennes över 9 000 rader långa versberättelse »Theseide» och hans drygt 2 000-radiga »Filostrato» levererat grundmaterialet till två av Chaucers mest välkända skapelser – »The Knight's Tale» på drygt 3 000 rader, och Troilusdiktens 1 177 7-radiga strofer. – Intresset har i första hand knutits till de förändringar Chaucer företagit gentemot sina förlagor. Att de varit av genomgripande natur framgår ju redan av Chaucerversionernas omfång i förhållande till Boccacciotexterna. Man har framhävt den större realismen hos Chaucer, som paradoxalt förenats med ett större etiskt-religiöst engagemang. Härigenom höjs de enkla erotiska tragedierna till ett mytiskt, ödesmättat plan, där människan ses som offer för övergripande makter.[40] – Förbryllande är emellertid att Chaucer, som annars aldrig tvekar att utpeka sina källor, inte någonstans nämner Boccaccios namn, och inte heller dennes »Decamerone». Den tidigt lanserade och flitigt upprepade tanken att detta verk tjänat som förebild för CT:s komposition har ännu inte kunnat stödjas med några övertygande skäl.

*

Redogörelsen för de litterära traditioner Chaucer mötte och omformade kan eventuellt ge upphov till föreställningen om skilda perioder i författarskapet. En sådan stereotyp bild har man ofta arbetat med inom Chaucerforskningen, och den reproduceras t. ex. av Schück: efter den franska perioden, som sträcker sig fram till 1372, kommer en italiensk, vilken varar till ca 1385, då Chaucer lämnar sina förebilder och finner sig själv – en engelsk period. Inte ens engelska litteraturvetare har kunnat frigöra sig från det tilltalande schemat, trots att det sedan länge visats vara felaktigt.[41] »Troilus and Criseyde», som med tanke på Boccacciobakgrunden förts till den andra perioden, äger en nog så viktig källa i en särpräglad fransk prosaversion, och åtskilliga av berättelserna i Canterburysviten återgår på franska manuskript. Ett liknande förhållande gäller för den relativt sena »The Legend of Good Women». Det franska inflytandet går således genom hela Chaucers författarskap.[42]

De studier som på detta sätt söker spåra en källa till ett motiv eller en tankegång i Chaucers verk, oavsett vilken nationallitteratur man då framhäver, har fått ett monument i W. F. Bryan – G. Dempster (eds.): *Sources and Analogues of Chaucer's Canterbury Tales* (Chicago 1941). Den energi med vilken jakten bedrivits utgår från den outtalade och egendomliga förutsättningen att författaren saknar förmåga eller vilja att gestalta utifrån privata upplevelser och erfarenheter. Den kritik man kan rikta mot ett dylikt förfarande gäller även om man är medveten om att medeltidens kultur byggde på auktoriteter, ansåg litterära lån som ett tecken på estetisk insikt, och saknade uppskattning för det originella och egenartade. En mer instruktiv undersökning borde i stället utföras efter de linjer som Louis Hall dragit upp, och där skiftningarna i den litterära traditionen tagits till riktmärke. En anmärkning av Paul Ruggiers, som samtidigt utgör ett balanserat omdöme om de olika litteraturernas betydelse för Chaucer, tycks förorda en liknande forskningsinriktning:

> His gravitation to Dante and Boccaccio must be seen, too, as a move towards possessing in greater measure a tradition which he had grasped in part in the *Romance of the Rose*, and before that in Ovid, Virgil, Statius, and which he now saw in a new complexion in Italian literature.[43]

Biografiska studier

Den rent biografiska Chaucerforskningen har också den skjutit i höjden under senare decennier. Även den som är skeptiskt inställd mot denna typ av undersökningar bör emellertid kunna medge dess berättigande i detta sammanhang, bl. a. av det skälet att en »Chaucer» eller ett »jag» så ofta uppträder som agerande i engelsmannens arbeten. I Troilusdikten är han den högläsande författaren, som skapar sig en särpräglad profil genom hänvändelser till publiken eller kommentarer till händelseförloppet och de estetiska krav det ställer på utförandet. I visionsdikterna framstår han som en bortkommen iakttagare och lyssnare, väl förtrogen med konsten att dikta om kärlek, men en amatör i utövandet. Han ses över axeln av sina samtalspartner, och längtar bort från omgivningen till umgänget med böckerna:

But of thy verray neyghebores,
That duellen almost at thy dores,
Thou herist neyther that ne this;
For when thy labour doon al ys,
And hast mad alle thy rekenynges,
In stede of reste and newe thynges,
Thou goost hom to thy hous anoon;
And, also domb as any stoon,
Thou sittest at another book
Tyl fully daswed ys thy look,
And lyvest thus as an heremyte,
Although thyn abstynence ys lyte.

(*The House of Fame*, r. 649 ff.)

Det enda som kan slita honom från studierna är en ljuv vårmorgon med blomprakt och fågelsång:

And as for me, though that I konne but lyte,
On bokes for to rede I me delyte,
And to hem yive I feyth and ful credence,
And in myn herte have hem in reverence
Se hertely, that ther is game noon
That fro my bokes maketh me to goon,
But yt be seldom on the holyday,
Save, certeynly, whan that the month of May
Is comen, and that I here the foules synge,
And that the floures gynnen for to sprynge,
Farewel my bok, and my devocioun!

(*The Legend of Good Women*, F-prologen, r. 29 ff.)

I CT kombinerar han självironi med litterär satir genom att låta sitt alter ego framföra den stereotypa romansen »Sir Thopas», men följeslagarnas otålighet tvingar honom att avbryta deklamationen.

Huvudkällorna för kunskapen om Chaucer som »civil servant» och poet är Caroline F. E. Spurgeons tre volymer *Five Hundred Years of Chaucer Criticism and Allusion, 1357–1900* (2:a uppl., Cambridge 1925; som framgår av titeln är dock merparten av volymerna en dokumentsamling rörande Chauceruppfattningen genom tiderna), W. D. Selby m. fl. (ed.): *Life-Records of Chaucer* (London 1875–1900) samt Martin M. Crow–Clair C. Olson (eds.): *Chaucer Life-Records* (Oxford 1966).[44] Den sistnämnda utgör resultatet av en många decennier lång arkivjakt, utmynnande i en sammanställning av 493 samtida dokument, bland dem samtliga kända skrivelser där Chaucer nämns. Av utgivningsmässiga skäl tvingades redaktörerna emellertid utelämna åtskilliga fynd, vilka de dock lovat utnyttja och redovisa i den omfångsrika biografi de har under arbete.

Denna enorma arbetsinsats till trots har knappast några av de omdiskuterade punkterna i Chaucers levnad bringats närmare en lösning. Hans födelseår (1340–45) har inte kunnat preciseras, inte heller datum för giftermålet, hans familjeförhållanden, antalet barn eller ens karaktären av relationerna till hustrun. Den senare nämns en enda gång i hans skrifter, och då i ett inte alltför smickrande sammanhang: den örn som kallar den drömmande författaren iväg till »The House of Fame» erinrar i röststyrka om hustrun (»'Awak,' to me he seyde, / Ryght in the same vois and stevene / That useth oon I koude nevene», r. 560 ff.). Frågan är inte oviktig med tanke på de många synpunkter på äktenskapets natur som kommer till uttryck i författarskapet.

Chaucers utbildning och skolgång är fortfarande okända. Han kan ha bevistat S:t Paul, en av Londons tre »grammar schools», belägen nära hemmet. Här verkade vid denna tid en framsynt pedagog, William Ravenstone, som testamenterade en för sin tid ofantlig bokskatt på 84 volymer, merparten latinska klassiker, till skolan.[45] Kunde man fastställa att Chaucer varit i kontakt med denne lärde humanist, skulle man samtidigt få information om den lektyr diktaren eventuellt studerade i ungdomsåren. Ännu saknas emellertid dokument, och så är också fallet för de mörka åren i Chaucers biografi. Hans namn är helt borta ur källorna perioden 1360–66. Man har spekulerat i att han medföljde en av Edward III:s söner, prins Lionel (Chaucer var page hos dennes hustru Elizabeth de Burgh), på dennes irländska resa, eller – ett troligare alternativ – att han utbildades vid en av de s. k. »Inns of Chancery and Court» som fanns i London. Då undervisningen här i betydande utsträckning gällde förtrogenhet med hövisk etikett, sång, dans och spel, skulle det vara en lämplig skola för en ung man i kontakt med

hovkretsarna.[46] – Inte heller har man lyckats förklara innebörden av det åtal för våldtäkt som Cecilia Chaumpaigne väckte mot Chaucer, men drog tillbaka i maj 1380. Trots dessa luckor måste man med Albert C. Baugh i artikeln *Chaucer the Man* (Rowland, ed.) konstatera att det är förvånande »how much we know of a fourteenth-century Englishman who was neither a great noble like John of Gaunt nor an important public figure».[47]

Arkivstudiet har givetvis även lett till nya upptäckter, i första hand de dokument som visar att »Geffroy de Chauserre escuier englois» besökte Spanien 1366. Rörande arten av hans diplomatiska uppdrag är vi emellertid som vanligt dåligt underrättade.

Översiktsverk

En lång rad introducerande studier av översiktskaraktär har publicerats under senare decennier. På svenska föreligger en presentation sedan 1964 genom Nils Erik Enkvists lilla skrift *Geoffrey Chaucer* (Stockholm). Innehållsreferaten breder kanske ut sig väl mycket, men nackdelen uppvägs mer än väl av Enkvists kännedom om de nyaste forskningsresultaten. Bilden av Chaucer som en glad och enkel historieberättare tonar bort och ersätts av föreställningen om den medvetet arbetande konstnären.

Nevill Coghills, Muriel Bowdens och S. S. Husseys i Chaucerlitteraturen flitigt åberopade arbeten går olika vägar då det gäller att fördela biografiska uppgifter och textanalys. I den förstnämndes *The Poet Chaucer* (London 1949, 2:a uppl. 1967) tolkas diktarens utveckling i relation till de från honom själv hämtade begreppen »auktoritet» och »erfarenhet». Med det förra avses den insikt i teoretiska och praktiska frågor som förmedlats via läsning, med det senare det korrektiv verkligheten tillhandahåller. Sammanfattande skriver Coghill: »What he has left us is the offspring of Authority and Experience, the eldest-born taking more after their mother, the youngest after their father».[48] Av detta och andra yttranden framgår att han räknar med en kontinuerlig fasförskjutning i Chaucers verk. Andra påståenden tycks däremot mer ägnade att understryka den felaktiga föreställningen om tre väsensskilda perioder i diktningen:

> His poetical life can be considered as a kind of absorbed, yet sauntering journey from the ivory towers and high-walled gardens of medieval French imagination into the sun and humanism of the early Italian renaissance, and so home to the Tabard Inn, comfortably commonplace, as near the heart of English domestic life as Canterbury Cathedral in those days.[49]

I samma riktning pekar också presentationen av Chaucers biografi i tre separata kapitel, mellan vilka analyser av de poetiska texter som tillkommit under de valda perioderna finns insprängda. Coghills bok är visserligen avsedd som en lättfattlig introduktion, men det är ändå oroande att han inte kunnat ge klara och entydiga besked i en så omdiskuterad fråga som periodindelningen. Han upprepar dessutom C. S. Lewis' tvivelaktiga, om inte felaktiga uppfattning av den höviska kärlekens karaktär av äktenskapsbrott. Även om Coghill har en olycklig fallenhet för spekulationer utan ringaste stöd i materialet – se t.ex. hans mininovell om hur Chaucer får idén till CT[50] – erbjuder hans bok en god handledning, kanske främst tack vare de lika känsliga som kunniga analyserna.

I *A Reader's Guide to Geoffrey Chaucer* (New York 1964) är Muriel Bowden inte bara fantasifullt spekulerande (»surely we may imagine that the boy Geoffrey's fondness for a story must have been nurtured by the sailors' yarns he probably heard as a London child»; »The Miller's red beard is undoubtedly long and square cut, although the poet does not think it necessary to tell us that fact»).[51] Hon tryfferar vidare sin anrättning med utrop och retoriska frågor, vilket medför att hennes analys ger ett intryck av naivitet, vilket dessbättre inte är berättigat.

Bowden har valt att ta lätt på det biografiska, och ger inte någon samlad översikt av Chaucers levnadslopp. Vad hon säger sig eftersträva är att skildra olika miljöers inflytande på hans diktning. Hon urskiljer tre perioder, under vilka diktaren utsattes för växlande intryck: barndomen, ungdomsåren som page, samt det skede som inleds med de diplomatiska resorna. Ur psykologisk synpunkt har väl indelningen – som alltså inte berör författarskapet – allt fog för sig. Det blir dock svårt för Bowden att karakterisera den första perioden eftersom hon inte kan åberopa sig på några dokument. Hon tvingas därför ge sig i kast med att skildra något så svårgripbart som »tidsandan», och ser Chaucers barndomsår som präglade av optimism och framtidstro, vilket stöds med hänvisningar till Englands framgångar på slagfältet och Londons etablerande som handelsmetropol. Digerdödens förhärjande verkan på landsbygden, med sociala oroligheter i släptåg, nämns självfallet inte med ett ord.

När Bowden går att granska Chaucers texter undersöker hon i vilken mån de influerats av det ridderliga idealet, av den religiösa, filosofiska eller vetenskapliga debatten, av vardagslivets företeelser och den litterära traditionen. Uppläggningen passar väl för en analys av CT. Få av Chaucers litterära skrifter lämnas obeaktade, men kommentarerna till de fyra kärleks- och drömvisionerna, samt i synnerhet Troilusdikten, blir ytterst magra. Den senare får blott tio procent av bokens utrymme och ändå utgör det mesta citat.

Över hälften av Bowdens presentation behandlar CT, vilket kanske inte är så märkligt med tanke på att hennes förnämligaste forskarinsats är *A Commentary on the General Prologue to the Canterbury Tales* (New York 1948). Hon ger en god beskrivning av i vilken grad höviskhetens ideal företräds av de olika pilgrimerna, där självfallet »The Knight's Tale» och »The Franklin's Tale» intar hedersplatsen. Analysen av hur huvudfigurerna i den förstnämnda berättelsen – Theseus, Palamon och Arcite – representerar den ridderliga traditionen är upplysande, liksom diskussionen om berättarens hållning till dem. På en central punkt är Bowden ändå otydlig, nämligen vad gäller Chaucers syn på förhållandet mellan de olika storheter som representeras av »hövisk kärlek», »sexualitet» och »äktenskap». En liknande oklarhet i det filosofiskt orienterade kapitlet vidlåder presentationen av förbindelserna mellan »Destiny», »Fortune» och »Providence». Att »Destiny's course is altered» i »The Man of Law's Tale»[52] på grund av Constances fromma hängivelse till Jungfru Maria, saknar enligt min mening stöd i Chaucers text. Ur filosofisk synpunkt är det dessutom ett gåtfullt påstående. Övertygande och fängslande är däremot den fylliga beskrivningen av de olika kyrkliga dignitärer som uppträder i sällskapet, deras bakgrund i kyrkans organisation, och den attityd författaren har till dem, även om man kan beklaga att uppgifterna ofta tränger undan Chaucers dikter.

Den mest perspektivrika av här nämnda översikter är S. S. Husseys *Chaucer. An Introduction* (1971, 2:a rev. uppl. London 1981). Författaren klarar av den biografiska, tidshistoriska och sociala fondmålningen på några inledande sidor, och gör ett sällsynt men viktigt påpekande när han understryker det muntliga framförandets och det adliga auditoriets betydelse för lyrikens form och innehåll.[53]

Textstudiet är det centrala för Hussey, som ger en detaljrik kommentar till vad som förenar och skiljer Chaucers fyra drömvisioner, deras olika grad av beroende av »Roman de la rose», och dessutom visar hur de speglar en utveckling såväl i Chaucers syn på det höviska idealets hållbarhet (alltmer frågande och negativ), som på konstens uppgift.

Det 40-sidiga kapitlet om Troilusdikten koncentreras till en analys av de tre huvudpersonernas karaktärer och berättarens hållning. Hussey betonar hur denne vacklar mellan det »historiska» kravet att objektivt gestalta händelseförloppet och konstnärens–medmänniskans djupa medkänsla för de agerande. En alldeles speciell omtanke har Chaucer ägnat Criseyde. Han försitter inget tillfälle att förminska hennes skuld och låta henne framtona som ett offer för andras manipulationer. Hussey visar även hur dikten vunnit i språkligt och innehållsligt djup genom att utnyttja tankegångar hos Dante, Boethius och andra rörande »den höga stilen», tragedins väsen och människans förhållande till Gud, Ödet och Lyckan. Gemensamt för åtskilliga medeltida teoretiker tycks ha varit att se essensen i det tragiska i en människas fall från en upphöjd position ned i olycka, men Chaucer gör ett intressant tillägg till formuläret:

For of fortunes sharpe adversitee
The worste kynde of infortune is this,
A man to han ben in prosperitee,
And it remembren, whan it passed is.

(III: 1625 ff.)

För CT:s del sker analysen efter två principer. Författaren delar in pilgrimerna efter klass- eller yrkestillhörighet och deras berättelser efter genre. Hos resenärerna försöker han urskilja vad i deras utseende och uppförande som är avsett som realistisk beskrivning, sympatiserande ironi eller hätsk attack från Chaucers sida. Kategoriseringen av dem är emellertid föga övertygande. Indelningsgrunden är vag och skiftande. Till denna invändning bör då fogas upplysningen att det inte lyckats någon forskare att ge en övertygande förklaring till varför just detta trettiotal pilgrimer valts ut av författaren.

Hussey sprider emellertid inte den så vanliga missuppfattningen att sällskapet representerar ett England i miniatyr. Förmodligen är John Dryden ansvarig för tankens popularitet, även om han inte är dess upphovsman. I den för Chaucerrenässansen så viktiga »Fables Ancient and Modern» (1700) skriver han i förordet: »he has taken into the Compass of his *Canterbury Tales* the various Manners and Humours (as we now call them) of the whole *English* Nation, in his Age. Not a single Character

has escap'd him».[54] – Tanken återkommer i samtliga svenska handboksframställningar, med ett undantag, och även engelska specialister tycks slentrianmässigt upprepa den.[55] Ändå förhåller det sig ju uppenbart så att varken högadeln eller de helt egendomslösa finns med i resenärernas skara.

Hussey har inte varit lika schematisk i sin presentation av berättelserna. Han väljer ut fyra genrer – »romance», fabliau, legend och »sermon» – och de inalles fem historier som inte faller under dessa rubriker lämnar han okommenterade. Den sistnämnda gruppen har gjort moderna läsare konfunderade. Med hänsyftning på bl. a. prosastyckena »The Tale of Melibee» och »The Parson's Tale», vilka behandlar toleransens och tålamodets dygder respektive syndaförlåtelsens olika stadier, skriver Frans G. Bengtsson, efter att ha karakteriserat dem som »helt och hållet värdelöst gods», att de är »så primitivt förnumstiga, så hopplöst träiga, så skrämmande koncentrat av mörkaste medeltidsgallimatias, att man helst skulle vilja förmoda att han i dessa fall låtit sin hushållerska vikariera vid skrivbordet».[56]

Det är säkert riktigt att få, om ens några moderna läsare har något utbyte av dessa etiska och teologiska betraktelser, men det förvånar ändå att en så historiskt skolad och insiktsfull bedömare som Bengtsson inte kunnat inse att diktarens samtid upplevde dem helt annorlunda, som en förening av nyttig lärdom och nöjsam underhållning.[57]

För att inte överbetona Chaucers betydelse avslutar Hussey sin bok med att diskutera hur realism, höviskhet och författarjag förekommer hos epokens övriga lyriker. Delvis till följd av de valda storheternas diffusa karaktär blir partiet mindre givande. Citaten tycks också dåligt relaterade till vad de sägs visa.

Husseys text är kompakt, och ger förmodligen mindre i utbyte för den som inte redan är förtrogen med Chaucer. Också Hussey kan slumra (»Absolon's first visit to the house comes some time before his second»),[58] och han har föga att säga om utomlitterära företeelser, men detta kompenseras mer än väl av hans förtrogenhet med forskningens senaste resultat och inriktningar: studiet av genre och tradition i stället för unika impulsgivare; de retoriska greppens, auditoriets och det offentliga framförandets betydelse.

Trots att den sällan eller aldrig anförs i Chaucerlitteraturen bör ändå Edwin J. Howards *Geoffrey Chaucer* (1964, London–Basingstoke 1976) omtalas i detta sammanhang. Sociala, historiska och biografiska fakta ges brett utrymme, och ytterst detaljerade innehållsredogörelser av samtliga bevarade Chaucertexter upptar stora avsnitt av studien. Det kan bli både enformigt och löjeväckande. Den utförliga presentationen av Boethius' filosofiska huvudarbete, som ju betytt så mycket för diktaren, inte bara i form av utvalda partier utan i dess helhet, tar man dock tacksamt emot.

Vad som i första hand är så stimulerande med Howards avhandling är hans respektlöshet när det gäller att ifrågasätta etablerade sanningar. För en icke-specialist är det givetvis svårt att bedöma värdet av hans hypoteser. Mot deras logiska halt finns emellertid inget att invända. Han argumenterar bl. a. för att Chaucer inte alls råkade i onåd under den period (1386–89) under vilken denne inte innehade några offentliga ämbeten.[59]

Två mer omfångsrika studier över Chaucers liv och verk skall slutligen nämnas, författade av Derek S. Brewer och John Gardner. I den förres redan omtalade *Chaucer in His Time* blev litteraturen enbart vidrörd som en av många konstarter, vid sidan av måleri, arkitektur och musik, och Chaucer fick ungefär samma utrymme som Gower och Langland. I *Chaucer and His World* (London 1978) och *Chaucer* (London 1953, 3:e rev. uppl. 1973) har Brewer i två volymer på sammanlagt 450 sidor närmat sig människan Chaucer respektive poeten. Någon skarp gräns mellan böckerna kan knappast dras. Hans tre studier utgör enligt min mening de än så länge förnämligaste ledsagarna in mot tidevarvet och författarskapet, skrivna i en kombination av lärdom och lätthet. De många utsökta illustrationer som beledsagar framställningarna ger därutöver ett ytterst påtagligt belägg för den medeltida enhetskulturens olika sidor. Några nya forskningsresultat lägger Brewer inte fram i dessa verk, men han redovisar elegant vad han själv och andra publicerat i mer akademiska sammanhang.

Den välkände amerikanske romanförfattaren John Gardner har följt Brewers exempel att dela upp sina iakttagelser på två volymer, om än med långt ifrån lika lyckat resultat. *The Life and Times of Chaucer* (New York 1977) och *The Poetry of Chaucer* (Carbondale 1977) omfattar tillsammans knappt 750 sidor. Med tanke på författarens välmotiverade litterära renommé, där han ju emellanåt, som i genombrottsboken »Grendel» (1971), rört sig i engelsk medeltid, kan det vara befogat att i någon mån reservera sig mot dessa säkert flitigt lästa böcker.

Även Gardners verk är avsedda som sammanfatt-

ningar av vad tidigare Chaucertolkare och kulturhistoriker har funnit, och han har ingen ambition att ställa upp nya hypoteser. (Tanken att Ockhams nominalism influerat utformningen av Chaucers berättarroller har jag dock inte mött i andra framställningar. Gardner gör tyvärr inget försök att mer i detalj utreda sambandet.)

Den volym som behandlar Chaucers litterära verk innehåller glädjande nog ett kapitel över den virtuosa »Anelida and Arcite» och några andra smärre poem, vilka vanligtvis inte behandlas i översikter av detta slag. Kapitelrubriken är på sitt sätt upplysande: »The Unfinished *Anelida and Arcite* and a Few of Chaucer's Short Poems, a Chapter Brief and Disorganized, but Rich in Curiosities. *A Trinket Shop at the Foot of the Mountainous Chapter 4, on TROILUS AND CRISEYDE*». Den skvallrar om att diktaren Gardner inte lämnat medeltidsforskaren ifred, och förhållandet har fått beklagliga konsekvenser för i synnerhet Chaucerbiografin, som kunde ha blivit ett mästerverk av kunnighet och elegans. I teckningen av epokens livsstil, dess små och stora händelser, är Gardner en ofta pålitlig, alltid fascinerande och ytterst läsvärd ciceron, men så snart han närmar sig människan Chaucer ersätts fakta av vision och dikt. Ett ovanligt tydligt, och dessutom medvetet exempel på hur fiktionen tillåts dominera, utgör den avslutande bilden av diktarens sista stunder: han ropar på bläck och gåspenna – »his body wasted, his eyes half blind, his voice like an adder's» – och skriver ned sin avbön på slutsidan av CT:

> When he finished he handed the quill to Lewis. He could see the boy's features clearly now, could see everything clearly, his »whole soul in his eyes» – another line out of some old poem, he thought sadly, and then, ironically, more sadly yet, »Farewel my bok and my devocioun!» Then in panic he realized, but only for an instant, that he was dead, falling violently toward Christ.[60]

Det är givetvis inget fel att skriva litterära biografier. Anthony Burgess gav ett utsökt Shakespeareporträtt 1964 i »Nothing Like the Sun», men genretillhörigheten bör deklareras från början. Fantasifulla avsnitt av detta slag, om än ej lika påfallande, omväxlar hos Gardner med strängt vetenskapliga redogörelser. Förekomsten av notapparat döljer det ovederhäftiga i skildringen. Gardners verk kan säkert locka många till fördjupad bekantskap med engelskt 1300-tal, och här fyller de en viktig funktion. Som underlag för allvarligt syftande studier leder de emellertid vilse om de inte kompletteras med andra presentationer.

Studier av enskilda Chaucertexter

I översikten *The Lyrics* (Rowland, ed.) noterar Rossell H. Robbins att Chaucers sparsamt bevarade smådikter inte lockat till sig forskare i någon större utsträckning, vilket i och för sig är förvånande eftersom det till en del var dessa religiösa, filosofiska, höviska och moraliserande poem som utövade ett så märkbart inflytande på den engelska lyriken under de kommande 150 åren, och som låg till grund för samtidens uppskattning.

Inte heller Chaucers första längre dikt tycks ha stimulerat till iakttagelser av någon längre räckvidd, att döma av artikeln *The Book of the Duchess* (Rowland, ed.), författad av D. W. Robertson Jr. Diskussionen har kretsat kring möjligheten att förena variationerna på klassiska motiv med elegi- och kärlekstemat, samt med de humoristiska infallen. Sentida läsare har här, som i många andra Chaucertexter, frapperats av att olikartade stilnivåer och uttryck för motsägande känslor oförmedlat placerats invid varandra. Hussey har koncist sammanfattat en nyligen framlagd hypotes om den medeltida estetikens syften:

> To view a poem as the sum of its parts, which may themselves be different in kind, has been suggested as a principle of late medieval aesthetics, just as a Gothic cathedral, however many accretions it may have, possesses a unity in diversity. [---] This is different in kind from the classical, 'organic' unity which has usually been the implicit criterion for judging the artistic success of medieval literature.[61]

Mer energi har däremot lagts ner på de återstående tre visions- och drömdikterna. Laurence K. Shook försöker i artikeln *The House of Fame* (Rowland, ed.) läsa Chaucers text som en »metadikt», dvs. som en dikterisk gestaltning av lyrikens syften och metoder. Vergilius' Dido-episod låter sig infogas i helheten därför att kärlek utgör poetens förnämligaste stoff. Det svårförklarliga inskottet med den föreläsande örnen faller också på plats i och med att fågeln (en symbol för den lyriska inspirationen) docerar om ljudet och dess uppkomst, alltså om den orala poesins byggstenar. – Shooks tes utvecklades i snarlik form ungefär samtidigt av J. A. W. Bennett i *Chaucer's Book of Fame* (Oxford 1968).

Samme författare hade tidigare givit ut monografin *The Parlement of Foules* (Oxford 1957). Bennetts uppläggning erinrar om komparatistens och idéhistorikerns, och hans två studier bjuder på en uppsjö av hänvisningar till texter som influerat Chaucer eller erbjuder paralleller till hans verk. Olyckligtvis skiljer han inte mellan de två typerna

av likhet. Han understryker hur ord, fraser, bilder, motiv och temata förändrats i Chaucers händer, och vilka syften dessa variationer tjänat. – Bennetts intensiva textstudier må vara ett välkommet alternativ till alltför vådliga utflykter i utom-textuella förhållanden, men Chaucers skapelser försvinner under hans behandling i ett vimmel av citat från filosofer och poeter, vilket snarast är att ersätta ett ont med ett värre. Det är inte tu tal om att de är lärda och gedigna verk, men för dem som inte valt studiet av dessa Chaucerpoem som livsuppgift, är det svårt att vaska fram några glimmande korn ur allt det slagg analyserna innehåller.

»Fåglarnas parlament» vill Bennett tolka som ett försök att förena den ciceronianska tanken att mänsklig lycka endast kan nås genom kärlek till det allmänna bästa, med en senare tids sensibilitet, som vill ge plats också för kärleken mellan man och kvinna i livsmönstret, och se den senare som en parallell, ej en motsats till den gudomliga kärleken. Chaucer söker sig enligt Bennett mot en helhetssyn som innefattar både det timliga och det eviga, såväl själens liv som kroppens. – Diskussionen om dikten har i övrigt, som framgår av Donald C. Bakers *The Parliament of Fowls* (Rowland, ed.), mest handlat om vilken av de många åsikter rörande kärlekens väsen som framförs i församlingen, som kan identifieras med Chaucers.

Parentetiskt kan här inskjutas att försöken att tolka poemen utifrån de festligheter för vilka de antagits skrivna, liksom ambitionen att läsa dem som mer eller mindre förklädda allegorier över politiska händelser, numera anses mindre givande. Det är i och för sig inget orimligt i tanken att »Fåglarnas parlament» vill vara en indirekt karakteristik av Englands samhällsklasser – om den sedan leder in i texten är en annan fråga.[62] När man därutöver vill tyda de olika fåglarna som representanter för namngivna individer, och i diktens huvudgestalter ser Rickard II och hans blivande gemål Anna av Böhmen, torde emellertid identifikationen falla enbart av det skälet att den kvinnliga kontrahenten i dikten inte kan välja mellan sina tre friare utan ber om ett års uppskov. Den förefaller således mindre lämpad som den bröllopshyllning den påståtts vara.[63]

Den återstående visionsdikten, »The Legend of Good Women», har av olika skäl vållat huvudbry inom Chaucerforskarnas läger. En anledning är att den odiskutabelt är en sen produkt, men att den å andra sidan anknyter till en genre och ett estetiskt mönster som snarast hör ihop med författarens tidigaste verk. En ytterligare komplikation utgör dess två prologer. I uppsatsen *The Legend of Good Women* (Rowland, ed.) redogör John H. Fisher för diskussionen om vilket evenemang som förevigats i poemet, samt för de olika åsikterna beträffande prologernas datering. Av större intresse är tolkningen av de otvetydiga uttryck för otålighet och leda som berättelserna innehåller. Enligt en vida spridd hypotes skrevs de 8 1/2 bevarade legenderna på befallning av drottning Anna som botgöring för den negativa kvinnosynen i Troilusdikten. Merparten av kritikerna tycks ha tagit textens irriterade formuleringar bokstavligt, som ett indicium på att författaren ansåg sig ha vuxit ur genren och upplevde det som ett tvång att skriva på konungslig befallning. Ett fåtal skribenter har reserverat sig mot detta synsätt, t. ex. genom att se Chaucers utbrott som retoriska grepp. Howard antyder att poemet kan ha tillhört författarens favoriter, och nämner att dess nuvarande fragmentariska skick *kan* bero på att de resterande historierna förkommit, inte på att diktaren tröttnat.[64]

»Troilus and Criseyde», som ju tillhör de få fullbordade verken i Chaucers produktion, erbjuder i och med detta faktum mer utrymme för pregnanta frågeställningar och mindre för livfulla spekulationer. Ett återkommande ämne i analyserna har, att döma av John P. McCalls utomordentliga artikel *Troilus and Criseyde* (Rowland, ed.) varit frågan om de dubbla perspektiven i dikten. Somliga kommentatorer har betonat att författaren förstärkt de antika och hedniska inslagen i tragedin, andra har däremot framhävt hur Chaucer moderniserat och kristnat miljön. Meningsutbytet har handlat om vilket perspektiv som dominerat, och, försåvitt de ansetts lika starka, om de motsäger varandra eller ej. Kärlekstemat har som vanligt behandlats utförligt, och frågan har ställts om författaren hyllar det höviska idealet och kärleken, eller haft för avsikt att ironisera över deras otillräcklighet och omöjlighet.[65]

Mer utrymme för fantasi och fria funderingar erbjuder givetvis CT. Den välgrundade misstanken att några av sägnerna tillkommit som separata verk långt innan ramberättelsen stod klar för författaren, och därefter mer eller mindre oretuscherade tvingats in i historiesviten, har självfallet givit upphov till en rad frågor. (Bland de mest frapperande egendomligheterna i CT är att »The Shipman's Tale» enligt texten framförs av en kvinna, att »The Man of Law» utlovar en prosaberättelse men talar i versform, samt att en av personerna *i* »The Merchant's Tale» hänvisar till Frun från Bath. Därtill kommer

otaliga olikheter i stil och stämning mellan avsnitten.)

Några diskussionspunkter antyds i uppsatser av Charles A. Owen Jr. (*The Design of the Canterbury Tales*) och Thomas A. Kirby (*The General Prologue*), båda i Rowland, ed.: försöken att indela pilgrimerna i olika representativa grupper fortsätter, liksom striden om hur många de egentligen är och skälen till den ordning i vilken de träder fram i Prologen; ambitionen att utpeka bestämda förebilder för de deltagande resenärerna har dock lyckligtvis avtagit. Beträffande de enskilda historierna sysslar man med att genrebestämma dem, och arbetet med att identifiera källor och förlagor fortskrider. Mer stimulerande är de undersökningar som rör sig över hela verket för att försöka fastställa relationen mellan berättelse och berättare, samt de antydda konflikterna eller intimiteterna mellan olika resenärer.

I det dryga 80-talet 1400-talsmanuskript som i mer eller mindre fullständigt skick återfunnits har man urskiljt tio olika textmassor av varierande omfång. Sambandet mellan dessa grupper är bara halvt antytt i ett antal s.k. »länkar», där resenärerna talar med varandra mellan berättelserna. Utifrån tids- och ortsangivelser här och i sägnerna försöker man rekonstruera en sannolik ordningsföljd mellan de skilda inslagen. Den allmänt omfattade tanken att Ellesmeremanuskriptets utseende trognast avspeglar författarens intentioner har lett till slutsatsen att vi har ett praktiskt taget fullständigt verk i behåll. Inadvertenserna sägs dock visa att Chaucer ändrat sin plan under arbetets gång. Hans slutgiltiga avsikt var att enbart berätta om resan *till* Canterbury, och de avslutande religiösa stämningarna i »The Parson's Tale» och diktarens avbön, är därför en mer passande final än den i Prologen nämnda festmåltiden vid återkomsten till Tabard Inn. De historier deltagarna får sig tilldelade reduceras också från fyra till en per resenär.

Åtskilliga inkonsekvenser kvarstår emellertid och i den nämnda artikeln gör Owen ett försök att reducera dem genom att förändra ordningen mellan textgrupperna, och samtidigt passa in dem i en fem dagar lång tur-och-retur-resa. Han lanserar också den vågade hypotesen att avbönen inte alls hör till verket. Uppslaget har dock inte mötts med någon förståelse.

En livaktig debatt har också förts om en eventuell gruppindelning av sägnerna, med G. L. Kittredges *Chaucer's Discussion of Marriage* (Modern Philology nr. 9 1912)[66] som ett av de tidigaste och än i dag mest övertygande bidragen. Kittredge förenar fragmenten 3–5, där frågan om vem som skall styra i äktenskapet varieras i olika berättelser, från tesen att det är kvinnans uppgift (»The Wife of Bath's Tale») till tanken att det lyckliga äktenskapet grundas på ömsesidig tolerans (»The Franklin's Tale»). Invändningar mot Kittredges argumentering har inte saknats; inte heller förslag att räkna in fler sägner i gruppen.[67] – Andra forskare räknar med kontrasterande grupper utifrån de miljöer till vilka historierna förlagts, eller gör en indelning efter berättarnas moraliska halt, såvida de inte arrangerar sägnerna efter dramatiska principer.[68]

Den kanske förnämsta sammanfattningen av de många stridsfrågorna ger Donald R. Howard i sin voluminösa *The Idea of the Canterbury Tales* (Los Angeles–London 1976). För att stödja påståendet att Chaucer inte avsett att skildra återfärden till värdshuset anför Howard de 526 autentiska pilgrimsresor han studerat. Samtliga redogörelser för dem ägnar sig enbart åt ditresan. – Howard läser CT som en gestaltning av själens färd genom livet i en allt mer sönderfallande värld. I Prologen urskiljer han en noga genomtänkt plan för hela verket, och pilgrimerna är enligt hans mening indelade i tre grupper på vardera sju individer, anförda av var sin idealgestalt: The Knight, The Clerk och paret The Parson–The Plowman.

I »flätan» eller »slingan» (»the interlace») vill Howard slutligen utpeka en estetisk modell, vars tillämpning ger stadga åt berättelserna. Argumenteringen är sinnrik och sofistikerad, men som läsare kan man inte undvika misstanken att flätmönstret är så vagt definierat – det innehåller varken centrum, riktningsangivelse eller slutpunkt – att det för en talangfull uttolkare kan utnyttjas för ett flertal, ofta motsägande slutsatser.

Nya forskningsfronter

Medan bakgrunds- och källstudier tidigare dominerade Chaucerforskningen har man under senare decennier alltmer inriktat sig på texten själv, och resultaten har inte uteblivit. Rubrikerna »retorik», »allegori» och »språk-, stil- och strukturstudier» kan hjälpligt beteckna de tre angränsande och delvis sammanfallande undersökningsfält som givit mest i utbyte.

Elisabeth Tykesson skriver sammanfattande om Chaucers senare diktning: han

vänder sig också med största bestämdhet bort från retoriken med dess klingande trick och dess rent arkitektoniska grupperingar av stoffet – han utvecklar teoretiskt att man till enkelt folk skall tala inte bara på deras eget språk utan också i ord och vändningar som är dem välbekanta och som kan begripas av alla.[69]

Den av romantiken influerade uppfattningen av retoriken som ett tidsbetingat mode, vilket bara vidrör ytskiktet av Chaucers arbeten och som han senare frigjorde sig från, har dock numera ersatts av en allt högre medvetenhet om i vilken utsträckning Chaucer stod i skuld till disciplinen, och i hur hög grad den genomsyrar hans diktning. Den retoriska bildningen syftade, som Robert O. Payne framhåller i artikeln *Chaucer and the Art of Rhetoric* (Rowland, ed.), till att lära ut det elegantaste och samtidigt mest övertygande sättet att framföra en åsikt. Den var givetvis också till nytta i Chaucers diplomatiska åligganden.

Huvudarbetena på detta område är Ralph Baldwins *The Unity of the 'Canterbury Tales'* (Copenhagen 1955), där den retoriska metodens användning i moralens tjänst t. o. m. ses som ett av de formella grepp som ger verket en yttre enhet, samt Paynes egen *The Key of Remembrance: A Study of Chaucer's Poetics* (New Haven–London 1963). Flertalet av standardverken om Chaucer ger sporadiska exempel på diktarens utnyttjande av retoriska finesser. Den kanske förnämsta presentationen i det lilla formatet ger Nevill Coghill i häftet *Geoffrey Chaucer* (Writers and their Work, London 1956), som visar hur bl. a. »Circumlocutio», »Interpretatio», »Digressio» och »Occupatio» förekommer i CT, samt att porträtteringen av pilgrimerna i Prologen många gånger i detalj återgår på rekommendationer hos Cicero, Geoffrey de Vinsauf och Matthieu de Vendôme.[70]

Steget från retorikens kategorier till allegorins begrepp är inte långt. I sin bok från 1936 vill C. S. Lewis inte se Chaucer som en diktare i den allegoriska traditionen. Robert P. Miller noterar dock i *Allegory in the Canterbury Tales* (Rowland, ed.) att Lewis' allegoribegrepp anklagats för att vara för snävt, och därmed olämpligt som analysredskap.

Den allegoriska läsarten har använts för att tolka naturen, Bibeln samt antikens diktverk och myter, och utvecklades under medeltiden till ett sinnrikt och komplicerat system. Den har tillämpats såväl på enskilda berättelser i CT som på dess helhet. Ralph Baldwin försökte i sitt tidigare nämnda arbete utvinna nya synpunkter ur sägnerna genom att se dem som allegorier över själens pilgrimsfärd till frälsningens himmelska Jerusalem, varvid den avslutande »The Parson's Tale» ansågs uttala den norm som de övriga berättelsernas moral borde jämföras med. Ett uppslag av Chauncey Wood – att Prologens aprilregn skall associera till syndaflod och dop – passar väl in i tankegången. Andra tolkningar har sett historierna som variationer över De sju dödssynderna.[71]

Det förnämsta uttrycket för denna vilja att läsa Chaucer utifrån hans egen epoks ideologi och litterära metod, alltså i kristen och allegorisk anda, gav D. W. Robertson Jr. med sin omfångsrika studie *A Preface to Chaucer: Studies in Medieval Perspectives* (Princeton 1962), där berättelserna närmast tolkades som övningar i begreppsanalys och etik. Under fiktionens fernissa är Chaucers, i allegorins form uttryckta budskap identiskt med prästens. »Caritas» spelas ut mot »cupiditas», Jerusalem mot Babylon.[72] Enskilda pilgrimer representerar olika egenskaper: mjölnaren oenighet, frun från Bath köttslighet, andra står för vällust, girighet osv. – I *Essays in Medieval Culture* (Princeton 1980) har Robertson samlat ett tjugotal studier och föreläsningar där metoden tillämpas på ett vidare fält.

Det vore en överdrift att påstå att dessa läsförsök accepterats. Kritiken har med rätta ställt sig avvisande till Robertsons tes att dikterna endast har *en* tolkning – den teologiska. Hans analyser har i varje fall bidragit med nya synpunkter till ett allt hetsigare meningsutbyte.

Diskussionen om retorikens och allegorins eventuella betydelse för Chaucer torde härröra från ett förmodligen av nykritiken influerat närstudium av texterna. Pionjärverken är här Charles Muscatines *Chaucer and the French Tradition* (Berkeley 1957) samt samme författares *Poetry and Crisis in the Age of Chaucer* (Notre Dame 1972). Den förstnämnda avhandlingen torde vara den viktigaste boken inom Chaucerlitteraturen under efterkrigstiden, och har givit otaliga impulser till andra forskare. Muscatines undersökningar är förlagda till det språkliga området, och han placerar Chaucers verk i spänningsfältet mellan en idealistisk–hövisk och en realistisk–borgerlig stil med fabliaugenren som ytterpunkt. Samtidigt ger Muscatine en tolkning av tidsskedet som en epok av traditionella värdens sönderfall och förflackning, och förbinder denna tendens med sengotiken. (Åtskilliga forskare, t. ex. Robertson, drar f. ö. gärna paralleller till arkitektur och bildkonst.)

Även för Troilusdiktens del har Muscatines stilanalyser varit uppslagsrika: Troilus' idealism ut-

trycks i en hövisk stil, Pandarus' pragmatism i en realistisk, och Criseyde, som blir föremål för bådas omsorger och ständigt tycks vackla mellan motsatta ståndpunkter, formulerar sig i en blandning av stilarter. – Andra forskare har utifrån språkliga och formella utgångspunkter spårat parallellism mellan scener, förräderitemats ständiga återkomst i allusioner och beteenden samt t. ex. analogier mellan Troilus' öde och Trojas.[73]

Några konsekvenser av denna orientering mot texten är att studier av element i stil och språk ökat, samt att författarhållningen kommit mer i blickpunkten. På detta fält har en svensk forskare bidragit med synpunkter. I *Some Types of Narrative in Chaucer's Poetry* (Lund 1954) granskar Claes Schaar olika berättarmetoder i Chaucers skrifter: »summary narrative», som används för att presentera de väsentliga delarna av ett i tiden utdraget skeende, men där konkreta detaljer lagts in för att balansera det abstrakta och opersonliga i beskrivningen; »close chronological narrative», som är en noggrann beskrivning av varje moment i händelseförlopp av oftast kort varaktighet; »loose chronological narrative», där digressioner och intresse för till synes betydelselösa detaljer upptar en betydlig del av utrymmet. I *The Golden Mirror. Studies in Chaucer's Descriptive Technique and Its Literary Background* (Lund 1955) breddas undersökningsfältet, och Schaar analyserar Chaucers teknik i beskrivningen av människor, landskap och känslor. Samtidigt vill han i mer konventionell anda spåra källorna till författarens deskriptiva metoder.

Ett till synes mindre problemområde berör Beryl Rowland i sin översikt *Chaucer's Imagery* (Rowland, ed.). Hon talar om en dramatisk stegring i antalet undersökningar av diktarens bildspråk. Man har granskat dess frekvens och vidd samt förhållande till det litterära språket och vardagsidiomet, och noterat att Chaucer använder osofistikerade och vulgära bilder i de mest upphöjda sammanhang. Möjligheterna till ironi från författarens sida ökar i och med detta betydligt. Samma effekt ger det allegoriska systemet, där varje föremål sågs ur en god respektive dålig aspekt (»kvinna» har prototyper såväl i Maria som Eva), vilket resulterade i en dubbel världsbild. Även den kunde användas för ironiska syften, t. ex. genom tvetydighet i uttryckssättet.[74]

En blomstrande gren av den moderna Chaucerlitteraturen har riktat in sig på att analysera just ironi och därmed en ambivalent berättarattityd i verken. Vance Ramsey urskiljer i artikeln *Modes of Irony in the Canterbury Tales* (Rowland, ed.) fem slag av ironi: verbal ironi, »irony of manner» (i presentationen av pilgrimerna och deras relationer till varandra, till sina berättelser och berättaren), strukturell ironi (mellan berättelser eller grupper av berättelser), dramatisk ironi och filosofisk ironi (mellan motsägande perspektiv: ett jordiskt–begränsat och ett utomvärldsligt). Försök att belysa förekomsten av var och en av dessa typer av ironi i praktiskt taget samtliga Canterburyberättelser har avsatt en svärm av specialstudier. Terry Jones omdiskuterade *Chaucer's Knight: The Portrait of a Medieval Mercenary* (London 1980) kan tjäna som exempel. I motsättning till en praktiskt taget enstämmig forskning, som i riddaren sett ett exempel på höviskt-kristliga dygder, vill Jones tolka honom som en satir över ridderlighetens baksida. »The Knight's Tale» illustrerar enligt hans mening legoknektens omoral och vinningslystnad. – Även om dessa analyser onekligen berikat läsningen av Chaucers arbeten brottas de alltför ofta med svårigheten att bevisa vad som verkligen varit medveten ironi eller satir från författarens sida.

Ytterst viktig för den nya förståelsen för de många nivåerna i Chaucers texter är också E. T. Donaldsons uppsats *Chaucer the Pilgrim* (PMLA 69, 1954).[75] Författaren drar skarpa gränser mellan »Geoffrey Chaucer» (ämbetsman i 1300-talets England), »Chaucer the poet» (CT:s skapare) och »Chaucer the pilgrim» (en av pilgrimerna i Prologen och länkarna mellan sägnerna; framför två »tales»). Sammanblandningen av dessa tre personer har lett till åtskillig förbistring. Pilgrimen Chaucer är naiv och godmodig. Han lägger märke till många brister och svagheter i medresenärernas karaktärer, men förefaller obenägen eller oförmögen att dra de slutsatser som observationerna borde föranleda. Donaldson klargör dock övertygande att dessa iakttagelser inte är pilgrimens utan poetens, och att den ironi som kommer till uttryck är den senares. Den är därmed dubbel till syftningen, riktad till en del mot den beskrivna pilgrimen i sällskapet, men i första hand mot den beskrivande pilgrimen Chaucer. – En diskussion om huruvida t. ex. diktaren avsett att ge en satirisk beskrivning av priorinnan eller ej, blir meningsfull endast med dessa distinktioner i minnet. Enligt Donaldson faller pilgrimen Chaucer för hennes charm, medan poeten kritiserar henne skarpt, och därmed även sitt alter ego i texten.

I *Medieval Dream-Poetry* (Cambridge 1976) har A. C. Spearing visat att valet av drömmen som

motiv och miljö för Chaucers visionspoem även det givit författaren rika möjligheter att skilja mellan två jag – diktjaget och drömjaget – och därmed spela ut de två rollerna mot varandra. Dessutom har dröminslagen underlättat för diktaren och hans efterföljare att inom poemets ramar gestalta väsentliga frågor om konstens väsen och förhållandet mellan fiktion och verklighet, poesi och sanning.

I den mån man kan tala om en handboksbild av Chaucer har denna uppvisat en latent motsägelse mellan den boksynte litteraturälskaren och hovmannen å ena sidan, och diktaren – »en naiv och gladlynt själ» i Frans G. Bengtssons fras[76] – å den andra. Muscatines, Paynes, Baldwins, Robertsons och Donaldsons undersökningar, vilka alla riktat sökarljuset mot den medvetna konstfärdigheten och komplexiteten i Chaucers skrifter, har bidragit till att undanröja denna motsägelse och därmed bringa bilden av ämbetsmannen och bilden av poeten i bättre överensstämmelse med varandra. Betecknande är att »humor» bytts ut mot det mer sofistikerade »ironi» för att ange andan i Chaucers skrifter. Paradoxalt har denne härigenom samtidigt blivit såväl en mer modern diktare som en mer utpräglad medeltida moralist.

*

I väntan på paret Crow–Olsons »fullständiga» biografi, som genom den senares frånfälle dock fördröjts, fortsätter utgivningen av kritiska studier. I ett av de senaste numren av PMLA (vol. 97, nr. 2, mars 1982) återvänder Charles A. Owen Jr. till sin tidigare nämnda hypotes rörande strukturen av CT. *The Alternative Reading of The Canterbury Tales: Chaucer's Text and the Early Manuscripts* är en genomgång av de sex äldsta manussamlingarna och en analys av deras inbördes förhållande utifrån vad bl. a. marginalanteckningar, kommentarer och ordförklaringar har att säga i prioritetsfrågan. Owen är ute efter att nedvärdera Ellesmeremanuskriptets tillförlitlighet, och slutsatsen av hans argumentering blir följaktligen att Chaucers mästerverk är mer fragmentariskt än Ellesmere-anhängarna anser. CT är »a collection of fragments reflecting different stages of his plan for the work as a whole».[77] Dessa stadier antyder i Owens tolkning, om jag förstått honom rätt, att tanken att skildra även återresan först i ett sent skede uppstått hos författaren, och därmed tvånget att tillfoga fler berättelser per resenär. Det ofullbordade i CT gör emellertid samlingen till ett mer stimulerande objekt för läsning och forskning:

> The early editors sought to make a book out of the fragments they collected, a book that would satisfy contemporary expectations. The book we have is far more complex, showing us a unity in the process of evolving rather than the predictable, static, and conventional unity that is currently fashionable.[78]

Det återstår att se om Owens bevisföring denna gång möts av större sympati.[79] Förhoppningsvis kan man vänta många perspektivrika genmälen. Så livaktig är alltså Chaucerforskningen att man idag kan radikalt ifrågasätta den hävdvunna läsningen och förståelsen av de mest centrala texterna.

NOTER

[1] Otto Sylwan: *Medeltiden och Renässansen*, del II: 1 av *Bonniers Illustrerade Litteraturhistoria av professorerna Claes Lindskog · Otto Sylwan · Fredrik Böök,* Stockholm 1928, s. 130, 134.

[2] Henrik Schück: *Renässansen*, del III av H. Schück: *Allmän Litteraturhistoria*, 2:a rev. uppl., Stockholm 1950, s. 92. – Heinrich Bach: *Den folkspråkliga medeltidslitteraturen*, i E. N. Tigerstedt (red.): *Bonniers allmänna litteraturhistoria*, del II, Stockholm 1959, s. 193.

[3] Lennart Breitholtz: *Medeltiden*, i L. Breitholtz (red.): *Epoker och diktare*, del I, 2:a uppl., Stockholm 1976, s. 200.

[4] Forskningen kring denna versroman har tilltagit i oanad utsträckning, och den placeras tidvis högre än CT.

[5] Tauno F. Mustanoja: *Chaucer's Prosody*, i Beryl Rowland (ed.): *Companion to Chaucer Studies*, rev. ed. New York–Oxford 1979, s. 65.

[6] Derek S. Brewer: *Chaucer*, 3:e rev. uppl., London 1979, s. 3, 9 f. Derek S. Brewer: *Chaucer in His Time*, 3:e uppl., London 1980, s. 15 ff., 31 ff., 143.

[7] Mustanoja, i Rowland (ed.), s. 67.

[8] Brewer: *Chaucer in His Time*, s. 132 ff. – Rolf Berndt: *Einführung in das Studium des Mittelenglischen*, Halle 1960, s. 7 f.

[9] Bertil Malmberg: *Chaucertolkning*, BLM nr 4 1936, s. 306 f. Malmbergs uttalande gäller blott den del av den kommande samlingsvolym han haft till påseende. Frans G. Bengtsson: *Sällskap för en eremit*, Stockholm 1938, s. 253.

[10] Ezra Pound: *ABC of Reading*, London 1961, s. 79, 99 ff.

[11] Nevill Coghill: *The Poet Chaucer*, 2:a rev. uppl., London 1967, s. ix. Brewer: *Chaucer in His Time*, s. 3.

[12] S. S. Hussey: *Chaucer. An Introduction*, 2:a rev. uppl., London 1981, s. 15.

[13] Se uppfattningarna hos Coghill, s. 9 och Hussey, s. 15.

[14] Edwin J. Howard: *Geoffrey Chaucer*, London and Basingstoke 1976, diskuterar i slutkapitlet Chaucervärderingens förändringar, s. 190ff.
[15] Albert C. Baugh: *Chaucer the Man*, i Rowland (ed.), s. 2.
[16] John Speirs: *A Survey of Medieval Verse*, i Boris Ford (ed.): *A Guide to English Literature*, del I, Harmondsworth 1954, s. 19. Det är instruktivt att för Chauceruppfattningens vidkommande jämföra denna upplaga med den reviderade utgåvan från 1982. Antalet uppsatser om Chaucer har ökat från två till fyra. Ingen annan diktare har fått fler än en artikel.
[17] Beryl Rowland: *Preface*, i Rowland (ed.), s. v.
[18] A.a., s. vi. Beryl Rowland: *Chaucer's Imagery*, i Rowland (ed.), s. 127.
[19] Gustaf Fredén anmälde Alice S. Miskimins *The Renaissance Chaucer* (1975) i *Samlaren 1975*, s. 292f.
[20] För den intresserade kan dock nämnas Ralph W. V. Elliotts *The World of Chaucer's Idiom: Chaucer's English*, London 1974.
[21] Här refererat efter Robert W. Ackerman: *Chaucer, the Church and Religion*, i Rowland (ed.), s. 23.
[22] Brewer, s. 102.
[23] Citerat efter Brewer, s. 120.
[24] En modernare motsvarighet till Brewers volym är Stephen Medcalf (ed.): *The Later Middle Ages*, London 1981. Artikelförfattarna tar upp ungefär samma ämnesområden, men har mer att säga om konst och arkitektur, och om det intellektuella klimatet, t. ex. den religiösa och filosofiska debatten. Deras redogörelser spänner också över en längre period (1300–1550).
[25] Se slutkapitlet i Brewer: *Chaucer in His Time*, s. 204ff., spec. s. 213ff.
[26] Ackerman i Rowland (ed.), s. 35. Brewer, a.a., s. 236.
[27] Brewer, a.a., s. 134f.
[28] I det värdefulla tvåbandsverket *Chaucer and the Making of English Poetry* (London 1972) går Patricia Kean genom Chaucers hela författarskap och studerar i vilka avseenden diktaren förändrat stil, temata och strukturer i den tradition han övertagit. Syftet är att belysa Chaucers nydanande arbete, ej hans beroende av källor.
[29] Citerat efter Richard L. Hoffman: *The Influence of the Classics on Chaucer*, i Rowland (ed.), s. 190f.
[30] A.a., s. 192.
[31] Mustanoja, i Rowland (ed.), s. 69, 74ff.
[32] Haldeen Braddy: *The French Influence on Chaucer*, i Rowland (ed.), s. 151f.
[33] A.a., s. 149.
[34] J. Burke Severs: *The Tales of Romance*, i Rowland (ed.), s. 277f.
[35] Muriel Bowden: *A Reader's Guide to Geoffrey Chaucer*, New York 1964, s. 43.
[36] Hussey, s. 22ff., 220 not 7 med fylliga litteraturanvisningar.
[37] John P. McCall: *Troilus and Criseyde*, i Rowland (ed.), s. 450.
[38] Hussey, s. 24f. Brewer: *Chaucer in His Time*, s. 166.
[39] Breitholtz, s. 200.
[40] Samtliga kommentarer jag träffat på tycks vara eniga om att Chaucer fördjupat Boccaccios berättelse. Det enda undantaget är Frans G. Bengtssons. I ett oprecist uttalande skriver han: »Chaucer har överhuvud ingen litterär nivå, ingenting jämförligt med den aktningsvärda minimi-nivån hos Dante eller hans egen store läromästare Boccaccio» (A.a., s. 247).
[41] Paul G. Ruggiers: *The Italian Influence on Chaucer*, i Rowland (ed.), s. 160. Se f. ö. presentationen i texten av Coghills bok *The Poet Chaucer*.
[42] Braddy, i Rowland (ed.), s. 144f., 148, 155.
[43] Ruggiers, i Rowland (ed.), s. 162.
[44] Sakuppgifterna i det följande är hämtade ur Baughs uppsats i Rowland (ed.), s. 1ff.
[45] Brewer: *Chaucer in His Time*, s. 127f.
[46] A.a., s. 144.
[47] Baugh, i Rowland (ed.), s. 1f.
[48] Coghill, s. 132.
[49] A.a., s. X.
[50] A.a., s. 86.
[51] Bowden, s. 8, 115.
[52] A.a., s. 35ff., 80, 88.
[53] Se vidare Robert M. Jordan: *Chaucerian Narrative*, i Rowland (ed.), s. 99.
[54] Citerat efter utdrag i J. J. Anderson (ed.): *The Canterbury Tales. A Casebook*, London 1974, s. 26.
[55] Coghill, s. 87, 92. Det svenska undantaget är Gustaf Fredén i *Västerlandets litteraturhistoria* (red. L. Breitholtz), del I, 2:a uppl., Stockholm–Göteborg–Uppsala 1965, s. 331ff.
[56] Bengtsson, s. 246f.
[57] Jfr Coghill, s. 114; Bowden, s. 82; Hussey, s. 174.
[58] Hussey, s. 144.
[59] Howard, s. 17. Hussey – s. 4f. – är tveksam huruvida Chaucer verkligen fallit i onåd, men han utvecklar inte resonemanget, och tycks i likhet med övriga biografer stillatigande acceptera den traditionella meningen.
[60] John Gardner: *The Life and Times of Chaucer*, New York 1977, s. 313f.
[61] Hussey, s. 31.
[62] Donald C. Baker: *The Parliament of Fowls*, i Rowland (ed.), s. 431.
[63] Jfr Bachs framställning i *Bonniers allmänna litteraturhistoria*, s. 188. Se vidare Howard, s. 69; Hussey, s. 221 not 20.
[64] John H. Fisher: *The Legend of Good Women*, i Rowland (ed.), s. 472. Howard, s. 75.
[65] Howard vill tolka Criseydes undergång som en konsekvens av kollisionen mellan ett höviskt och ett realistiskt regelsystem (s. 114).
[66] Studien är omtryckt i J. J. Andersons antologi, s. 61ff.
[67] Charles A. Owen Jr.: *The Design of the Canterbury Tales*, i Rowland (ed.), s. 223f. – Hussey, s. 120f.
[68] Owen Jr., a.a., s. 224ff.
[69] Elisabeth Tykesson: *Den europeiska litteraturen*, i F. J. Billeskov Jansen – Hakon Stangerup – P. H. Traustedt – Sven Rinman (red.): *Litteraturens Världshistoria*, del II, Stockholm 1971, s. 376.
[70] För andra synpunkter rörande presentationen av pilgrimerna, se Thomas A. Kirby: *The General Prologue*, i Rowland (ed.), s. 253ff.
[71] Chauncey Wood: *Chaucer and Astrology*, i Rowland (ed.), s. 207. Owen Jr., s. 227f.
[72] Se karakteristiken i Hussey, s. 173.
[73] McCall, i Rowland (ed.), s. 453ff.
[74] Robert P. Miller: *Allegory in the Canterbury Tales*, i Rowland (ed.), s. 332f.
[75] Studien är omtryckt i J. J. Andersons antologi, s. 93ff.

[76] Bengtsson, s. 252.
[77] Charles A. Owen Jr.: *The Alternative Reading of The Canterbury Tales: Chaucer's Text and the Early Manuscripts*, PMLA, vol. 97, nr. 2, mars 1982, s. 246.
[78] A.a., s. 247.
[79] Ellesmere-manuskriptets unika status har på senare tid blivit mindre kraftigt framhävt. Hengwrt-manuskriptet utgör basen för N. F. Blakes edition *The Canterbury Tales by Geoffrey Chaucer* (London 1980), och har även använts för New Variorum-utgåvan (se Rowland: *Preface*, i Rowland (ed.), s. v f.).